

РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ В УСЛОВИЯТА
НА МОНАРХО-ФАШИСТКАТА ВЛАСТ
(1934—1939)

ГЕОРГИ НАУМОВ

THE WORKERS' PARTY IN BULGARIA UNDER THE
CONDITIONS OF THE MONARCHIST-FASCIST POWER
(1934—1939)

GEORGI NAUMOV

Рецензент

доц. Костадин Петров

Редактор

проф. Илчо Димитров

ПРЕДГОВОР

Развитието на Работническата партия (РП) в България от създаването ѝ през 1927 г. до края на народноблоковото управление показва една трайна тенденция на непрекъснато организационно разрастване и политическо укрепване. Тази тенденция доведе до превръщането на РП в една действително масова легална партия на работническата класа и останалите трудови (предимно селски) слоеве, която успешно изпълняваше ролята на последователен защитник на техните интереси и реализатор на класовата политика на намиращата се в нелегалност Комунистическа партия. Към края на 1933 и началото на 1934 г. РП наброяваше около 35 хиляди редовни членове, разполагаше със значителен брой легални печатни издания и голям политически актив.

Извършеният на 19 май 1934 г. преврат доведе до прекратяване легалното съществуване на РП, а заедно с това и до чувствително ограничаване възможностите за по-нататъшно масовизиране и нормално развитие на тази партия. Последвалото погрешно решение на левосектантския ЦК на БКП за „саморазпускане“ на РП и вливане на част от нейните кадри в Комунистическата партия внесе допълнителни затруднения, отне ценно време и усилия за възстановяването и укрепването ѝ при новосъздадените политически условия.

Времето след преврата до 1939 г. за РП беше последният, заключителен период от съществуването ѝ като самостоятелна партия. Нейното развитие и дейност вече като нелегална партия носеха отпечатъка на времето, определяха се в значителна степен от новите политически задачи на българското комунистическо и работническо движение. Наред с практическите мерки за най-тясно синхронизиране дейността на РП и БКП и търсене на пътя за тяхното реорганизиране в единна партия РП беше организацията, която пряко кореспондираше с другите демократични политически сили, от нейно име се правеха стъпките за практическото реализиране на новия политически курс на българското комунистическо движение. На фона на общополитическите и специфичните задачи, които тя решаваше през този период, силно впечатление прави еволюцията на партийните становища за съдбата на двете пролетарски партии, съпроводена от сериозни дискусии и довела до своеобразни практически решения.

В досегашните публикации върху историята на БКП и РП от този период е отделяно място на различни страни на тяхната политическа и друга дейност.¹ Но превес са имали винаги въпросите, отнасящи се до борбата им

¹ Ст. Колев. Борбата на БКП за народен фронт (1935—1939). С., 1959; Тр. Ангелова. Сливането на БКП и БРП — период на поврат по организационните въпроси (1934—1940). — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961; Н. Косашки. Възстановяването на РП и нейната роля за изграждане на народен фронт (1935—1939). — Трудове на Академията „Г. С. Раковски“, 1963, кн. 5; Б. Богданов, Б. Митев. Реорганизацията на комунистическото движение в България (1934—1939). — Ново време, 1957, кн. 11; Б. Богданов.

за изграждане на народен антифашистки фронт. Недостатъчно внимание е обръщано на специфичните проблеми на развитието и ролята на самата РП, взети в тяхната съвкупност и неразривна връзка. Ето защо оправдано би било всяко усилие за цялостното разкриване процеса на развитие и ролята на тази партия на фона на общополитическата ситуация в страната и новия политически курс на международното и българското комунистическо движение. Настоящата публикация, която е част от едно обобщаващо изследване върху цялата история на РП, е опит за такъв подход към нейните проблеми през последния период от самостоятелното ѝ съществуване.

1. „САМОРАЗПУСКАНЕТО“ НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ И МЕРКИТЕ ЗА НЕЙНОТО ВАЗСТАНОВЯВАНЕ

На 19 май 1934 г. в България бе извършен държавен преврат. Установената в резултат на това нова власт постави всички политически партии извън законите на страната, като забрани тяхната легална дейност.¹ След седемгодишно легално съществуване и РП бе поставена в положението, в което се намираше Комунистическата партия в продължение на повече от десет години. Новите политически условия промениха характера на взаимоотношенията между двете партии и наложиха навлизането на тези взаимоотношения в нова фаза на развитие.

Още в деня на преврата по време на проведените в различни части на столицата протестни митинги партийните оратори окачествиха този преврат като военнофашистки и монархически.² Подобна оценка бе дадена и в нелегалните листовки, които ЦК на БКП разпространи на 20 май 1934 г.,³ както и в резолюцията на ЦК на БКП от същия месец под заглавие „Майският военно-фашистки преврат и БКП“.⁴

Наред с тази правилна оценка обаче ЦК на БКП направи и редица неверни констатации, които не позволиха на партийното ръководство да изработи правилна политическа линия в новосъздадената обстановка. Това може да се види ясно както в посочената по-горе резолюция, така и в протокола на проведеното от ЦК на БКП заседание след преврата.⁵ „Централният комитет счита — се казваше в този протокол, — че станалите събития напълно потвърдиха правилността на партийната линия, начертана от IV разширен пленум на ЦК и Мартенското разширено заседание, и че в резултат на тая правилна политическа линия банкрутира „народният“ блок, бързо се развива революционният подем в страната, непосредствено се приближаваме до революционна криза.“⁶ А в резолюцията на ЦК, приета след преврата, се заявяваше, че установяването на военно-фашистка диктатура, като разбива „всички демократически илюзии в масите“ и като улеснява освобождаването им от влиянието на Земеделския съюз и социалдемократите, „гигантски ускорява темпа на развитието на България към пролетарска революция.“⁷

От тези свои констатации и оценки левосектантското ръководство изведе и главната задача на партията — с всички сили да разгърне масовите

данов. Възстановяването на РП и първата ѝ нелегална конференция през 1937 г. — В: Геронично минало. С., 1965; Г. Радев. Единният пролетарски фронт (1934—1939). С., 1967 и др.

¹ Това стана с Наредбата-закон от 14 юни 1934 г.

² АМВР, об. д. 90, л. 1; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 442а, л. 138.

³ Пак там.

⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 393, л. 8; ф. 1, оп. 3, а. е. 460.

⁵ АМВР, об. д. 6779, л. 16. Протокол на ЦК на БКП, № 32, май 1934.

⁶ Пак там.

⁷ ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 393, л. 8.

революционни действия и да ги доведе до събаряне на системата на военно-фашистка диктатура „под главния лозунг за победа на съветската власт“. В духа на следваната и дотогава линия отново бяха издигнати призови „за пълно разложение на БЗНС и социалдемократите“⁸. Тези задачи бяха не-реални и практически неосъществими при тогавашните политически усло-вия. Развитието на събитията показва, че беше необходимо да се изостави сек-тантската фразеология и да се търсят по-рационални, по-гъвкави пътища за политическо действие.

Наред с всичко това трябва да отбележим, че партийното ръководство намери още тогава известни сили да прецени самокритично някои свои дей-ствия и позиции в навечерието на преврата, както и да даде някои по-същест-во правилни указания. ЦК на БКП отбеляза, че въпросът за възможността от създаване на „надпартийна власт“ в страната е стоял пред него и е намерил място в някои партийни документи. Но тази възможност е била подценена. Това се обясняваше с голямото „подценяване дълбочината на разногласията в лагера на буржоазията“. Признато беше също така, че възможността от вое-нен преврат не се е допускала от ЦК. Поради това, въпреки че до него са стиг-нали сигнали за подготвянето му, не им е било обърнато внимание. Затова и не е било направено необходимото за мобилизиране силите на партията за борба против извършването на такъв преврат.⁹

Както се вижда от някои по-късни анализи и оценки (от септември и октомври 1934 г.) на партийното ръководство, известните прояви на съпро-тивя се преценяваха правилно като частични, а не като мощни повсеместни действия против новата власт. В статията „Пред отговорни исторически за-дачи“ от 15 септември 1934 г. се заявяваше, че „превратът биде проведен, без да срещне каквато и да било сериозна масова съпротива, организирана и оглавявана от нашата партия“. Поведението на партийното ръководство бе окачествено като израз на „опортюнистическа пасивност“, която „не може да се обясни с изненадата“, а по-скоро с „подценяването на маневрената способност на фашизма в България“ и „неправилното насочване главния удар на партията“.¹⁰

Като застава на неправилни позиции по отношение на извършения в страната преврат и не намери най-правилната линия на поведение, левосек-тантското ръководство на БКП допусна и друга политическа грешка. То взе решение за разпускане на РП и вливане на нейните основни кадри в редо-вете на Комунистическата партия. Какви бяха мотивите за тази погрешна стъпка и как се възприе тя от партийните кадри, от Задграничното бюро (ЗБ) на ЦК на БКП и Коминтерна?

Протоколът на ЦК на БКП¹¹, в който са отразени разискванията по този въпрос, дава необходимата представа за мотивите на тогавашното ръковод-ство на Комунистическата партия. По време на заседанието на ЦК на 8. IX. 1934 г. бяха изказани съображения, че правителството е обявило РП за нелегална комунистическа организация, не ѝ дава възможност за никакво легално проявление и преследва нейните кадри така, както и членовете на БКП, че членовете на РП вече не могат да се задържат в нейните редове, а преминават или към Комунистическата партия, или към легалните и полу-легални организации. „Фактите са такива — констатира докладчикът на засе-данието, — че в редица места РП се е почти реорганизирала и фактически

⁸ ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 393, л. 11, 13.

⁹ АМВР, об. д. 6779, л. 16.

¹⁰ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 442а.

¹¹ Пак там, оп. 1, а. е. 393, л. 1—2. Протокол от заседание (на ЦК на БКП) относно: РП, стачното движение. . . 8. IX. 1934.

не съществува. Половината от нейните кадри са в затворите, останалите са под такова силно наблюдение от полицията, че са лишени от каквато и да било дейност.

Имайки пред вид тия обстоятелства, ние трябва да реорганизираме РП по такъв начин, щото всички организирани и неорганизиранни, вървящи с нея маси, да бъдат обхванати от нас.¹²

Застъпено бе схващането, че „всичко годно и здраво трябва да се при-
влича в редовете на КП“, а останалите — да преминат в съществуващите ма-
сови организации.

В разискванията по този въпрос имаше известни различия, но те се отнасяха предимно до това, в каква форма да се осъществи обхващането на кадрите на РП от Комунистическата и от масовите организации. По същество на това заседание бе решено разпускането на РП като самостоятелна партия.

Във формулираните в края на заседанието решения имаше пункт, който гласеше: „да се свика съвещание на актива от РП и се постави този въпрос, след което да се пратят да провеждат решението“¹³. Това говореше недвусмислено за решената вече съдба на РП по време на въпросното заседа-
ние на ЦК на БКП. Решението не бе съгласувано с ръководството на РП. Предвиждаше се само активът на партията да бъде свикан и уведомен за него, след което да бъде изпратен да го провежда.

Тази процедура беше проява на пренебрежителното отношение на левите сектанти към РП, към нейното ръководство. Тя имаше съдбоносни последици, защото в един труден за революционното движение и партията момент доведе до необмисленото ликвидирание на най-масовата политическа опора на рево-
люционното и антифашисткото движение в България.

Ето защо допълнително поставената кратка ръкописна забележка върху оригиналния текст на протокола от заседанието на ЦК на БКП — „Това не е реорганизация на РП, а ликвидация“ — беше много точно определение за същността на взетото решение.¹⁴

Изпълнителният комитет на Коминтерна и ЗБ на БКП реагираха остро на това решение. В писмото си от 10 ноември 1934 г. до ЦК на БКП Изпълнителният комитет на Коминтерна посочи, че това действие е „груба политическа грешка“, че в условията на „жестока военно-фашистка дикта-
тура в България, която отнема всички завоевания и права на работническата класа, решението на ЦК за ликвидирание на Работническата партия, обективно се явява в помощ на фашизма да достигне своята цел — да разгроми БКП и да я откъсне от масите“¹⁵.

В писмото си до Политбюро на ЦК на БКП от 7 декември 1934 г. ЗБ също осъди решението като погрешно и настоя „да бъде предотвратено него-
вото приложение“¹⁶. С неодобрение и протести това решение бе посрещнато и от партийните кадри по места.

ЦК на БКП бе принуден да се съобрази с всичко това. Той изслуша доклад от Софийската организация на РП и коригира отчасти своето първо-
начално решение. Направената корекция обаче не засегна същността на решението. Тя се сведе предимно до това — да продължат да съществуват

¹² Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 459; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. с. 420, л. 18.

¹³ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 459.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Писмо на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал до ЦК на БКП относно разпускането на РП, 10. XI. 1934 г. — Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 461—462.

¹⁶ Из писмото на ЗБ до ПБ на ЦК на БКП против ликвидирането на Работничес-
ката партия. — Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 466.

групите на РП там, където няма партийни организации, докато се създадат ядки на Комунистическата партия.¹⁷

Допуснатата от левосектантското ръководство на БКП грешка естествено не беше случайна. Още преди извършването на преврата, както и по време на самия преврат, то подцени опасността от фашизма, оценявайки станалите събития само като резултат на разложението на фашизма. Тази позиция му попречи да мобилизира своевременно трудещите се както преди, така и по време на самия преврат. От друга страна, сектантското неразбиране и подценяване на ролята и задачите на РП като масова политическа организация с много по-големи връзки сред трудещите се от Комунистическата партия не позволи на левите сектанти да оценят правилно възможностите ѝ за организиране на антифашистката борба в новите условия.¹⁸

При това положение направената от левите сектанти стъпка по отношение на РП беше логична и беше продължение на принципно неправилния подход и неразбиране мястото и ролята на тази организация.

Действителното положение след преврата беше такова, че въпреки забраната върху легалното ѝ съществуване РП не беше нито разгромена, нито пък бяха изчерпани възможностите ѝ да използва широките връзки, които имаше с масите. Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал (ИККИ) основателно отбеляза в своето писмо до ЦК на БКП, че е невярна неговата констатация за това, че на правителството се е удало да нанесе решаващ удар на РП. „Самите вие съобщавате — писа ИККИ, — че след преврата и до последно време редица организации на РП не само че не са разгромени, но дори числено са се разраснали, разширявайки кръга на своята дейност.“¹⁹

Дали щеше да успее военно-фашисткото правителство да постигне своята цел — разгромяването на Комунистическата и Работническата партия, както и всички масови организации на работническата класа — това беше въпрос, който можеше да бъде решен само в хода на борбата. При наличието на такова силно влияние на Комунистическата и Работническата партия, на толкова масови организации, на толкова голямо недоволство на масите от фашизма и готовност от тяхна страна за единна борба против него „да ликвидираш Работническата партия това значи предварително да капитулираш пред военно-фашистката диктатура в борбата за съществуване на масовите организации на работническата класа“²⁰.

Тази оценка на ИККИ беше съвършено правилна и недвусмислено показваше дълбоката погрешност, капитулантската същност на взетото от левите сектанти решение за разпускане на РП.

Новосъздадените след преврата политически условия изискваха пълна мобилизация на силите на работническата класа и всички останали трудещи се слоеве, изграждането на мощен единен антифашистки фронт. Тази задача не можеше да бъде изпълнена успешно без използването на все още съществуващите легални възможности, без полагането на усилия за извоюване на нови такива и съчетаването им с нелегалната работа на партията. В това отношение важна роля можеше да изиграе именно РП. Ето защо най-правилната позиция беше да се води борба не само за запазването на РП и широките ѝ връзки, но и за извоюване на правото за нейното легално съществуване и дейност.

¹⁷ Т р. А н г е л о в а. Сливането на Българската комунистическа партия и Българската работническа партия — период на поврат по организационните въпроси (1934—1940). — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961, с. 99.

¹⁸ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 463.

¹⁹ Пак там, с. 462.

²⁰ Пак там.

Независимо от мерките на новото правителство за забрана на политическите партии и неправилното решение за „саморазпускане“ на РП тя продължаваше да дава доказателства, че съществува и се бори. И в това отношение са твърде показателни редица официални призивни материали и документи, които излязоха от нейно име след преврата. Разпространени бяха редица позиви, с които РП апелираше за борба срещу установената военно-фашистка диктатура. А заедно с това се обявяваше открито, че „Работническата партия продължава да живее и да се бори“, че тя „е на своя борчески и класов пост“.²¹

На 26 май 1934 г. Окръжният комитет на РП в София излезе с Отворено писмо за организиране на единна борба срещу новото правителство.²² В него Софийският окръжен комитет на РП се опита да даде оценка на извършената промяна, да охарактеризира намеренията на новата власт и да определи главните задачи на борбата при новосъздадените условия.

Като един от първите документи на РП в условията след преврата това писмо представлява интерес, а като призив за решителна борба против силите, които извършиха военно-фашисткия преврат, то има определено място и значение в историята на антифашистката борба през този период.

Извършеният преврат бе квалифициран като „военно-фашистки“, а новото правителство — като „орган на откритата буржоазна фашистка диктатура“.²³

„При това положение — се казваше в Откритото писмо, — когато върху работническата класа, трудещите се селяни и всички хора на труда се стоварва юмрукът на военно-фашистката диктатура, наш класов дълг е да се вдигнем на единна масова борба, за да препречим пътя на новото настъпление на фашистката диктатура. Обръщайки се към вас, ние ви предлагаме да си подадем попуканата ръка, за да изградим единен борчески фронт, в който да се разбие пристъпът на буржоазната диктатура.“²⁴

Дейците на РП приеха с удовлетворение установяването на дипломатически отношения със Съветския съюз. По този повод от името на партията също излезе позив през юни 1934 г.²⁵

През август 1934 г. от името на РП бяха разпространени позиви по повод арестуването на много работници и работнички. Чрез тях се отправяше призив за борба както в защита на арестуваните, така и в защита на РП.²⁶ В един от тези позиви се заявяваше: „Трудещи се! Военно-фашистката диктатура чрез масови арести и разни декрети иска да разтури класовите работнически организации и преди всичко Работническата партия. Вие обаче не трябва да допускате това. Веднага вдигайте се на упорита борба за защита на вашите класови легални позиции! Защитете вашата Работническа партия. . . ! Дигайте трибуни, провеждайте стачки, излизайте на демонстрации в нейна защита! Да се борим за нашата славна Работническа и останалите класови организации! Долу фашистката диктатура! Да се освободят незабавно арестуваните! Народен съд за убийците и превратаджите!“²⁷

От друга страна, имаше факти, които показваха, че трудещите се в страната не бяха пасивни зрители на събитията в страната след преврата

²¹ ЦПА, ф. 32, оп. 1, а. е. 173, л. 1, 2.

²² РП в България (документи и материали). С., 1966, с. 409.

²³ Пак там.

²⁴ Пак там, с. 409—410.

²⁵ Позив на Работническата партия във връзка с установяването на дипломатически отношения между СССР в България, юни 1934 г. — В: РП в България. . . , с. 411.

²⁶ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 340, л. 1—2. Позиви на Работническата партия към работниците и трудещите се, авг. 1934 г.

²⁷ Пак там. л. 1.

Активност в борбата против антирабoтническите и антидемократическите мерки на новата власт проявяваше софийският пролетариат в различни райони на столицата. Така например на 22 август 1934 г. софийските работници проведоха улични демонстрации. Те издигнаха искания против арестите на работници и за наказване на виновниците. Издигнати бяха лозунги против установената военно-фашистка власт, против терора и се отправяха призови към всички работници да провеждат конференции по предприятия, да организират стачки, да издигат трибуни, да участвуват в демонстрации и пр.²⁸

В същото време Централното ръководство на РП практически не функционираше, а печатният ѝ орган в „Работническо дело“ беше спрян. Обявявайки РП въвн от законите, новата власт арестува голяма част от нейните членове и ръководни дейци. По този начин партията се оказа временно в невъзможност да развива нормална дейност. В това отношение, разбира се, решаваща роля изигра и настъпилата дезорганизация в резултат на решението за разпускане на РП, както и под влияние на някои паникьорски и ликвидаторски настроения, подхранени от строгите мерки на новата власт.²⁹

Поради тези обстоятелства в периода между преврата и проведения в началото на 1935 г. Пети пленум на ЦК на БКП не беше регистрирана особена политическа дейност от страна на самата партия и нейните дейци. Не бяха все още направени и необходимите реални стъпки за намиране на изход от ненормалното положение, в което бяха поставени кадрите на РП след взетото решение за нейното разпускане.

При новосъздадените политически условия пред българското комунистическо и работническо движение, както и пред всички демократични антифашистки сили стояха важни и неотложни задачи. Главната задача беше да се предприемат енергични мерки за обединяване на народните сили в единен антифашистки фронт.

За успешното решаване на тази задача трябваше да бъдат преодоляни преди всичко две препятствия, които пречеха на нашата партия да предприема смели и последователни действия в борбата против установената военно-фашистка диктатура — да бъде превъзмогнат левосектантският курс в БКП и вредните последици от него и да бъде отново възстановена РП, макар и вече като нелегална.

Без възстановяването на РП, без привличането на нейните многобройни до преврата кадри и привърженици, без използването на нейния безспорен авторитет и влияние сред широките трудови слоеве за Българската комунистическа партия с немногочислени си състав и дълбоко законспириран апарат щеше да бъде практически твърде трудно да постигне обединяването на народните сили. Новите условия изискваха и нов подход към другите демократически и политически партии и организации, по-широки връзки и инициативи за сближение с тях на основата на обща антифашистка платформа. Всичко това, както и обстоятелството, че Работническата партия за разлика от Комунистическата бе по-малко преследвана, налагаше бързи и ефикасни мерки за нейното възстановяване и използване в предстоящата борба.

²⁸ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 439, л. 30; „Партнен организатор“, районен орган на Работническата партия, 25 авг. 1934.

²⁹ Позив на ЦК на РП за борба срещу фашистката диктатура. — В: РП в България. . . , с. 414.

Въпросът за отношението към РП в новите условия, за взаимоотношенията между нея и БКП, както и за перспективите и формите на една целесъобразна реорганизация на двете партии, беше предмет на много обсъждания и дискусии. Безспорно беше едно, че въпросът да съществува или не РП като самостоятелна политическа партия се оказа не толкова прост, за да бъде решаван с един замах, както постъпи левосектантският ЦК на БКП след преврата. Скоро надделя схващането, че прибързано допуснатата грешка трябва да се поправи.

Условия за възстановяването на РП и за активна дейност в името на сплотяването на демократическите антифашистки сили в България се създадоха едва след Петия пленум на ЦК на БКП, когато бяха предприети порешителни мерки за преодоляване на левосектантската линия в ръководството на българското комунистическо движение.

Усилията, които още в периода до свикването на Петия пленум на ЦК на БКП се полагаха вътре в партията и в средата на партийната емиграция за преодоляване на тази линия, дадоха положителни резултати и, общо взето, създадоха необходимите предпоставки и вътрешна нагласа за окончателното ѝ преодоляване в периода между Петия и Шестия пленум на ЦК на БКП (I 1935 — II—III, 1936). В това отношение важна роля изигра примерът, който Георги Димитров даде със своето поведение на Лайпцигския процес, неговите поучителни речи по случай десетата и единадесетата годишнина от смъртта на Д. Благовев,³⁰ писмото му по случай дванадесетгодишнината от Септемврийското въстание.³¹

От друга страна, къртовските усилия на многобройните стари и изпитани партийни кадри, обхванати от редовете на РП, и другите масови работнически организации да действуват по логиката на борбата и реализма, а не по повелята на левосектантските догми и предписания, колкото и ограничени мащаби да имаха, съдействуваха също за оцеляването и утвърждаването на изпитаните марксистко-ленински методи на борба.

За българското комунистическо и работническо движение особено важна роля изиграха и редицата конкретни стъпки, които Коминтернът направи в полза на борбата срещу сектантските увлечения в нашата партия още в периода, преди да се осъществи необходимият поврат в самата негова политика по отношение на борбата с фашизма. Антисектантските тенденции в международното комунистическо движение, които се очертаха твърде ясно още през 1934 г., примерът на народните антифашистки фронтове, изграждани от комунистическите партии във Франция и Испания, бяха нагледно доказателство за безплодието на левосектантската политика и значението на антифашистката народофронтowska политика в условията на настъплението на фашизма в Европа.

В ръководните среди на Коминтерна през 1934 г. все по-ясно изкристализираха новите тенденции в неговата стратегия и тактика на международната арена, надделяваше линията на новия курс за обединяване на всички демократически сили в борбата против надигащата се главна опасност — фашизма. Конкретно за Българската комунистическа партия значение имаше критиката, която Политсекретариатът на ИККИ отново отпрати към левосектантското ръководство на партията през август 1934 г. В проведеното на 14 август 1934 г. заседание той не само аргументирано разкритикува българ-

³⁰ Г. Димитров. Съч. Т. 9. С., 1953, с. 455—459; Т. 10. С., 1954, с. 6—10.

³¹ Пак там. Т. 10, с. 194—196.

ските леви сектанти, но даде и съответни препоръки за извършване на поврат в дейността на партията. Този поврат трябваше да стане на основата на приетата от Политсекретариата резолюция „БКП във връзка със събитията на 19 май 1934 г.“, в която се критикуваше левосектантският курс и се осъждаха допуснатите грешки както преди преврата, така и след него.³²

Тъй като левосектантското ръководство по същество се отнесе формално към тази резолюция и не осъзна новото, което имаше значение за партийната политика след преврата, наложително стана вече да се премине от критика към бързи организационни мерки.

Тези първи по-решителни стъпки бяха направени по време на Петия пленум на ЦК на БКП и след него. Пленумът бе свикан през януари 1935 г. в София. Той включи в дневния си ред изработената от Политсекретариата на ИККИ резолюция „БКП във връзка със събитията на 19 май 1934 г.“,³³ като прие нейните оценки, както и основните задачи на партията, очертани в нея.

Наистина тогавашният ЦК прие тази резолюция до известна степен механически, без да вникне достатъчно дълбоко в нейния смисъл. Както отбелязва Станке Димитров в доклада си пред VI пленум, резолюцията, която посочваше неправилния курс на тогавашното ръководство и даваше указания за новия курс, „се възприе от него не като смяна на курса, а като смяна на формулировките“³⁴. Но все пак фактът на нейното приемане имаше значение за организационните и политическите стъпки, които партията направи впоследствие.

Пленумът освен с посочената резолюция се занима и с редица други въпроси, свързани с преустройството на методите и формите на работа, тактиката на единния революционен народен фронт, организационни въпроси и др.³⁵ И макар че не доведе до пълен и цялостен прелом в решаването на основните въпроси на деня, той по същество очерта перспективата за преодоляването на левосектантските грешки и утвърждаването на новия политически курс в нашата партия. Достатъчно е да отбележим, че в неговите резолюции бяха набелязани организационни мерки против носителите на лявото сектантство. Като най-важна политическа задача се поставяше изграждането на широко единифронтно единство за борба с фашизма. По същество се възприе едно ново отношение към Земеделския съюз, Социалдемократическата партия (СДП), като се подчертаваше техния нефашистки характер и пр.³⁶

Това, както и направената от пленума критика на левосектантската линия в прилагането на тактиката на единния фронт, създаде, общо взето, благоприятни предпоставки за възприемането и утвърждаването на тактиката на широкия народен фронт в борбата срещу фашизма.

В състава на новоизбрания ЦК на БКП бяха включени изпитани в борбата дейци на РП и НРПС, което имаше важно значение за успешното практическо решаване на новите задачи, които се поставяха пред партията. Такива бяха Аврам Стоянов, Съби Димитров, Начо Иванов и др.

Обновяването на ръководните органи на БКП обаче не беше пълно. В Политбюро мнозинството отново остана на страната на левите сектанти,³⁷

³² История на БКП. С., 1969, с. 402; Ст. Колев. Цит. съч., с. 19.

³³ БКП в резолюции и решения. Т. III. С., 1954, с. 316—326.

³⁴ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 634, л. 12. Из доклада на Станке Димитров (Марек) на VI пленум на ЦК на БКП по политическото и организационното състояние на БКП, с. 11—20.

³⁵ БКП в резолюции. . . Т. III, с. 315.

³⁶ Пак там, с. 322—324.

³⁷ Пак там, с. 315.

което им даде възможност след пленума да продължават да отстояват своите остарели и разкритикувани схващания по редица въпроси. Тълкувайки по своemu резолюциите и решенията на Петия пленум, заемащите все още ръководни позиции леви сектанти предизвикаха през първата половина на 1935 г. вътрешна борба с привържениците на новия ленински курс в партията.³⁸ Това наложи вземането на бързи допълнителни мерки срещу тях. С помощта на ИККИ Политбюро на ЦК на БКП бе освободено от левите сектанти и неговият състав бе обновен изцяло с привърженици на ленинския курс.³⁹

Важна роля изигра и изнесенят от В. Коларов пред партийната емиграция в Москва на 28 март 1935 г. доклад на тема „За решителен поврат в БКП“⁴⁰.

Макар че в разискванията по въпроса за РП на самия Петия пленум някаква съществена промяна в позицията на тогавашния ЦК на БКП не настъпи след частичното обновяване на неговия състав и последвалите пленума нови мерки против носителите на сектантството,⁴¹ в партията се създаде по-благоприятна обстановка за коригиране на възприетата след преврата линия по отношение на РП.

Непосредствена помощ за възстановяването на РП оказаха ЗБ на ЦК и лично Г. Димитров, които след Петия пленум поставиха пред ЦК отново този въпрос. Задачата беше РП да бъде възстановена като масова партия. През април 1935 г. бяха дадени указания на ЦК на БКП до окръжните и районните комитети на партията в тази насока. Изграден беше и Централен комитет на РП, който започна възстановяването на местните комитети на разтурената партия.⁴²

Новият ЦК на РП бе изграден по време на проведеното скоро след Петия пленум съвещание с дейци на РП, при непосредственото участие и на Трайчо Костов. В неговия състав се включиха: Илия Добрев (секретар), Борис Богданов (отговарящ за масовите организации и връзките с антифашистките партии) и Люцкан Кофарджиев (отговарящ за пропагандната дейност и издаването на в. „Работническо дело“).⁴³ С помощта на ЦК на БКП бе организирано и издаването на партийния орган, чийто първи брой след преврата излезе на 20 юни 1935 г.⁴⁴

Още от първите си броеве започналият отново да излиза в. „Работническо дело“ системно и нашироко отстояваше схващането, че РП трябва да се възстанови като масова партия. В поредицата от статии,⁴⁵ в бр. 1, 2 и 5, посветени на този въпрос, партийният орган свързваше възстановяването на РП с борбата против настъплението на фашизма, с успешното изграждане на единния антифашистки народен фронт.

³⁸ Н. Баров. БКП в новия подъем на антифашисткото движение (1929—1935). С., 1968, с. 221.

³⁹ В. Хаджиниколов. За своеобразието и начина на разгромяването на левото сектантство в нашата партия. — Изв. ИИБКП, т. 11, 1964, с. 145; История на БКП. С., 1969, с. 404.

⁴⁰ В. Коларов. Избр. пр. Т. II. С., 1955, с. 308—348.

⁴¹ Става дума за завръщането на Ст. Димитров и Г. Дамянов и включването им в борбата за утвърждаване на новия ленински курс, обновяването на Политбюро и ЦК на БКП с убедени привърженици на новия курс. Тр. Ангелова. Сливането на БКП и БРП — период на поврат. . . — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961, с. 107.

⁴² Тр. Ангелова. Сливането на БКП и БРП. . . — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961, с. 115.

⁴³ ЦПА, сп. № 584, л. 152; сп. № 153, л. 3.

⁴⁴ ЦПА, сп. № 153, л. 3; Работническо дело, бр. 1, 20 юни 1935 г.

⁴⁵ Имаме пред вид статиите: Задачите на РП в настоящия момент. — Раб. дело, бр. 1, 20 юни 1935; На енергична и упорита работа за възстановяване на Работническата партия. — Раб. дело, бр. 2, 1 август. 1935; Още по характера и възстановяването на РП в България. — Раб. дело, бр. 5, 10 дек. 1935.

„Сега вече е ясно и трябва да бъде ясно за всекиго — писа партийният орган, — че отбиването настъплението на фашизма, пълното му сриване и завоюване на отнетите ни права и свободи и отиване по-нататък е възможно единствено по пътя на изграждане на единния народен фронт, противопоставяйки го на военно-фашистката реакция. . . И при тая тъй важна и историческа задача, за обезпечаване на нейното провеждане в живота, абсолютно необходимо е възстановяването на РП и превръщането ѝ в масова такава на работническата класа и трудещите се.“⁴⁶

Партийният орган апелираше РП да обхване в себе си „всичко честно и годно да се бори против фашизма“, като посочваше, че „при сегашните условия нейната задача е да бъде съединително звено между ръководителката на класовата борба на пролетариата и резервите на същия“⁴⁷. В друга статия на вестника се отиваше още по-напред в уточняване характера на възстановителния процес и на самата РП. „РП трябва да стане масова антифашистка партия, обгръщайки в себе си широките маси от работници и трудещи се.“⁴⁸

Отправен беше призив към старите (отпреди разпускането на РП — б. а.) кадри да се заемат сериозно с нейното изграждане, като изградят ръководства в окръжните и районните пунктове, „които да отпочнат създаването на групи на РП в своите райони“. „Ускорявайки работата по възстановяването и изграждането на РП, нека не се забравя, че тя в никой случай не трябва дълбоко да се законспирира — писа „Работническо дело“. — Съчетавайки в началото легалната с полулегалната и нелегална работа, да се стремим по пътя на борбата да наложим нейното легално съществуване.“⁴⁹

В публикуваните от в. „Работническо дело“ материали по този въпрос не се чувствуваха никакви резерви или колебания. Отстояваната на неговите страници позиция беше категорична — РП трябва непременно да се възстанови като масова партия. Нещо повече, той апелираше за превръщането на РП в „масова антифашистка партия“, обединяваща в своите редове „всичко честно и годно да се бори против фашизма“. А по-късно, през 1937 г., вестникът дори уточняваше, че „всеки, който страда от днешната криза, който не иска война и който е враг на фашизма, може да стане член на Работническата партия“⁵⁰.

Не беше ли това твърде оптимистична и нереалистична позиция и не влизаше ли тя в противоречие с изискването за запазване класовия характер на партията?

За да си обясним поне отчасти становището на партийния орган, трябва да вземем под внимание някои обстоятелства, които безспорно даваха своето отражение. Едно от тях би следвало да свържем с оценката, която партийният орган даваше през 1935 г. на подхода към изграждането на РП до превратите и разпускането ѝ. Той пишеше, че „РП в миналото се градеше на твърде тясна основа“, а по отношение на попълването на своята членска маса, както и по социалния си състав тя до голяма степен е подражавала на класовата партия на пролетариата.

„Лозунгите, които РП издигаше, както и цялата ѝ програма — пише в. „Работническо дело“ — твърде малко се различаваха от тия на класовата партия, не се съобразяваха достатъчно с разбиранията и интересите на масите, за които бяха предназначени. Тая до голяма степен сектантска поста-

⁴⁶ На енергична и упорита борба за възстановяването на Работническата партия. — Раб. дело, бр. 2, 1 авг. 1935.

⁴⁷ Пак там.

⁴⁸ Още по характера и възстановяването на Работническата партия в България. — Раб. дело, бр. 5, 10 дек. 1935.

⁴⁹ Пак там.

⁵⁰ Към масова Работническа партия. — Раб. дело, бр. 7, 25 май 1937.

новка при граденето на РП и попречи да изчерпи обективните възможности и да изгради действително масова легална партия на работниците и трудещите се, каквато трябва да бъде РП.⁵¹

Партийният орган не отричаше постиженията в изграждането на РП преди 1934 г., но смяташе, че те можеха да бъдат по-големи, ако тя се градеше наистина като масова антифашистка партия, а не като дублираща до голяма степен Комунистическата партия.

Очевидно позицията, отстоявана на страниците на в. „Работническо дело“, беше своеобразна реакция на допусканите в миналото слабости и опит да се възприеме и утвърди един нов подход при решаването на този въпрос.

Процесът на възстановяване на РП обаче се оказа твърде труден и криволичещ. И главната причина за това се състоеше не само в обективно сложните политически условия, но и в липсата за дълго време на единна и ясна концепция за по-нататъшната съдба на РП като организационна структура и политически фактор.

От друга страна, самото разпускане на партията през 1934 г. доведе до разрушаване на нейните основни организационни клетки — партийните организации и групи, комитетите и настоятелствата. Разкъсаха се съществуващите дотогава организационни връзки, разпръснаха се нейните многобройни кадри.

Това обстоятелство също се отрази неблагоприятно и затрудни възстановителния процес. Беше изключително трудно в условията на нелегалност да бъдат отново събрани 35-те хиляди членове на РП, да започне отново да функционира целият апарат на бившата легална партия. Дори при наличието на ясна позиция за бъдещата съдба и роля на РП при създадената общополитическа и вътрешнопартийна обстановка беше вече практически невъзможно партията да бъде върната на старите си позиции отпреди преврата.

Въпросът за възстановяването на РП имаше и друга, чисто практическа страна. Независимо от това, че тази задача бе възложена на новосформирания ЦК на РП след Петия пленум, очевидно нейното решаване трябваше да се осъществи под непосредственото ръководство на ЦК на БКП и при прякото участие на целия апарат на БКП, на неговите комитети и организации по места. Такава активна и осезателна намеса от страна на ЦК на БКП и цялата комунистическа партия обаче поне за времето между Петия и Шестия пленум на ЦК (I. 1935—III. 1936 г.) беше практически невъзможна, защото това беше период на преустройство и преориентация на цялата партия, време на организационни и други стъпки за преодоляване на сектантството и утвърждаване на новия курс.

Всичко това поне до известна степен може да даде представа за големите трудности около възстановяването на РП. Не беше случайно, че на първо време този процес се осъществяваше под формата главно на възстановяване на комитетите на РП. В групите на РП бяха обхванати само около 500 от бившите ѝ членове.⁵² Това означаваше, че през посочения период РП не се възстановяваше на практика като масова партия, т. е. като такава, каквато беше до преврата.

Независимо от това, че възстановяването на РП все още не бе осъществено напълно и в подхода на партийното ръководство към този въпрос съществуваха различия, първите положителни крачки бях направени. Постигнатите резултати в това отношение след Петия пленум на ЦК на БКП, както и в

⁵¹ Раб. дело, бр. 5/10, дек. 1935.

⁵² Тр. Ангелова. Сливането на БКП и БРП. . . — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961, с. 116.

борбата за преодоляването на лявото сектантство разкриха перспективата за провеждането на една по-правилна и съобразена с нуждите на момента политическа дейност.

Създадоха се необходимите благоприятни предпоставки и позиции на РП паралелно с усилията за утвърждаване на възстановителния процес и стабилизирането ѝ като самостоятелен политически фактор да пристъпи и към действия, насочени към постигане на антифашистко единство и единодействие с други демократични сили. Такива конкретни стъпки РП направи още преди Седмия конгрес на Коминтерна и Шестия пленум на ЦК на БКП.

2. ПЪРВИ СЪПКИ И УСПЕХИ НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ В БОРБАТА ЗА СПЛОТЯВАНЕ НА АНТИФАШИСТКИТЕ СИЛИ

На фона на промените, които станаха след Петия пленум на ЦК на БКП и още преди провеждането на Седмия конгрес на Коминтерна и историческия Шести пленум на ЦК на нашата партия, практическите действия, които предприеха ЦК на РП, партийният орган в „Работническо дело“ и възстановените вече комитети и групи на РП, бяха не само напълно естествени, но и твърде показателни за решителността, с която партията пристъпи към решаването на новите задачи. Може без преувеличение да се каже, че дейците на РП приеха без колебания очертаната нова линия и се заеха с особена активност и страст да осъществят необходимото единство на народните антифашистки сили.

През март 1935 г. ЦК на РП разпространи позив за борба срещу фашистката диктатура, в който той не само направи анализ на политическото положение в страната, но и предложи на редица други организации да започнат преговорите за сключването на единен всенароден антифашистки фронт на основата на определена платформа.⁵³

„Работници, селяни, занаятчии и трудещи се! — се казваше в този позив. — Военно-фашистката диктатура успя да се установи само защото силите на труда бяха разединени. И сега тя ще може да бъде съборена само ако срещне дружния натиск на всички трудещи се и техните организации. Ето защо Работническата партия издига високо знамето на единния всенароден антифашистки фронт. Под това знаме тя зове работниците, селяните, занаятчиите и трудещите се от Комунистическата и Социалдемократическата партия, от БЗНС във всичките му крила, от Занаятчийския съюз и кооперациите, от всички работнически професионални организации и от организациите на национално поробените, както и всички честни хора на умствения и физическия труд, които искат да се борят против фашизма.“⁵⁴

Още в този документ ЦК на РП издигна и платформата, в името на която прикани горепосочените организации. Тя съдържахше искания за свободно съществуване на политическите и професионалните организации на трудещите се, възстановяване на изборителното право, на демократичните права и свободи, разтурване на фашистките организации, спиране на терора и отменяне на смъртните присъди и др. Отправен беше призив за организиране на „масова повсеместна съпротива срещу всички противонародни мероприятия на военно-фашистката диктатура“⁵⁵.

⁵³ РП в България. . . , с. 413—415.

⁵⁴ Пак там, с. 414.

⁵⁵ Пак там, с. 414—415.

По същото време ЦК на РП се обърна с Открито писмо до ЦК на Социал-демократическата партия (СДП) и всички работници и селяни социалдемократи в страната за изграждането на антифашистко единство.⁵⁶ В това писмо ЦК на РП обръща внимание на изложението, което социалдемократът Кръстю Пастухов бе отправил до министър-председателя ген. П. Златев, и платформата, която той предлагаше за изход от положението и политиката след преврата, която е срещнала „пасивната опозиция на народа“.

Като изложи становището на партията по положението в страната след преврата и формулира отново изнесените преди това в Позива си искания, съставляващи нейната платформа за единна борба, ЦК на РП писа: „Сравнени двете оценки и двете платформи, ще се види, че въпреки несъмнени различия между тях, свързани с принципиалните различия между нас и вас по въпроса: класова борба или класово сътрудничество, все пак има достатъчно допирни точки, които биха позволили сключването на единен антифашистки фронт върху платформа, приемлива и за двете страни.“⁵⁷ ЦК на РП смяташе, че към едно такова споразумение между двете партии би трябвало да се присъединят и другите организации на трудещите се — БЗНС, Занаятчийският съюз, синдикатите, кооперациите и др.⁵⁸

Отвореното писмо на ЦК на РП към СДП бе отправено в момент, когато и правителството на ген. П. Златев напусна политическата сцена и по волята на монарха властта бе поета от кабинет начело с Андрей Тошев.⁵⁹ Това беше ново доказателство за преходния характер на правителствените екипи след 19 май 1934 г. и за намеренията на монарха да постави в най-голяма степен държавното управление под свой контрол. Тази нова промяна бе качествена от ЦК на БКП като ново издание на военно-фашистката диктатура при активната роля на царя. Той призова трудещите се към единна борба за проваляне комбинациите на монарха.⁶⁰

ЦК на РП подходи с разбирането, че са нужни бързи и ефикасни мерки за сплотяването на народните сили. „Ние не искаме от Вас да се отказвате от вашите принципиални разбирания“ — заяви той на социалдемократите, „както и ние не се отказваме от своите и ще продължим да ги пропагандираме. Но ние сме готови да прекратим всякакви взаимни нападки през периода на съвместната борба против фашизма.“⁶¹ Това беше качествено нов подход към въпроса за единодействието в антифашистката борба, коренно различен от дотогавашната левосектантска трактовка на единния фронт.

Известен успех на РП беше решението на нейния Централен комитет и Акционният ЦК на БЗНС да сключат единен фронт за обща борба в името на определени антифашистски искания. Решението бе оповестено в съвместния позив на ЦК на РП и на Акционния ЦК на БЗНС от април 1935 г., разпространен във връзка с отпразнуването на Първи май с. г.⁶² Като отбелязваха, че „само дружната борба на трудещите се маси против фашисткото настъпление и военно-фашистката диктатура“ може да създаде онази реална сила, която ще е в състояние да възвърне отнетите икономически и политически права на трудещите се, двата централни комитета заявяваха: „Съзнавайки това, ЦК на РП и Акционния ЦК на БЗНС решиха да сключат единен

⁵⁶ РП в България. . . , с. 416—419; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 476, л. 6. Открито писмо на ЦК до РП. . . март—април 1936.

⁵⁷ РП в България. . . , с. 417, 418.

⁵⁸ Пак там.

⁵⁹ Новото правителство бе обявено с царски манифест на 22 април 1935 г. Вж. Ил. Димитров. Българската демократична общественост, фашизмът и войната (1934—1939). С., 1976, с. 63.

⁶⁰ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 542, л. 1.

⁶¹ РП в България. . . , с. 418.

⁶² ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 343. Позив на ЦК на РП и Акционния ЦК на БЗНС, апр. 1935.

фронт и в името на тоя единен фронт те призовават сдружените земеделци, организирани работници и занаятчий от цялата страна, както и всички останали трудещи се да се наредят като един човек под знамето на единния антифашистки фронт за борба в името на следните искания.⁶³

Исканията, в името на които се отправяше призив за обща борба, имаха главно политически и икономически характер. По-важните от тях бяха: възстановяването на общото, тайно и пряко избирателно право; открито легално съществуване на организациите и партиите; пълна свобода на сдружение, печат, събрание, стачки и демонстрации; разтурване и обезоръжаване на фашистките организации; помощ за гладуващите и безработните; повишаване цените на селскостопанските продукти, които трудещите се селяни продават; борба против монополните цени на индустриалните произведения от първа необходимост и др. „Един и същ враг ограбва и потиска всички ни. Това е едрият капитал и неговите слуги — фашизмът, хитлеризмът и изстъпленията на военщината. . . А щом като врагът е общ и интересите са еднакви, обща трябва да бъде и борбата. Програмните различия и крайните цели не бива да бъдат пречка в борбата ни с общия враг — фашизма в настоящия момент“ — се казваше в позива.⁶⁴ Той завършваше с призив за обща всенародна антифашистка акция от 19 май до 9 юни с. г.

По-късно, на 9 юни 1935 г. ЦК на РП и Акционният ЦК на БЗНС излязоха с общ апел, който бе публикуван в първия брой на в. „Работническо дело“, след преврата излязъл на 20 юни 1935 г.⁶⁵ По своето съдържание този апел не се отличавахе от съвместния позив от април с. г. и призоваваше към обща борба в името на посочените вече искания.

Усилията на ЦК на РП в тази насока продължиха и след това въпреки трудностите, които произтичаха от това, че въпросът за нейното възстановяване и укрепване все още не беше окончателно решен. След плодотворната намеса на ИККИ и ЗБ на БКП по този въпрос обаче на РП се разчиташе изключително много в борбата за практическото осъществяване на народното антифашистко единство. И неслучайно тя, като по-малко преследвана от законите на страната в сравнение с Комунистическата партия, изигра важна роля в борбата за единен народен фронт.

Ето защо от името на ЦК на РП продължаваха още през тази първа половина на 1935 г. да излизат редица призивни материали, насочени към главната цел, която партията си поставяше в този момент. Такъв характер имаха например позивите на ЦК на РП от 8 юни 1935 г. за изграждане на единни комитети за борба,⁶⁶ на Софийския окръжен комитет на РП от август 1935 г.⁶⁷ и др.

Характерно явление беше трудови хора с различни политически убеждения да приемат идеята за антифашистки фронт и да я реализират на практика. В духа на указанията на ЦК на БКП и ЦК на РП местните партийни комитети влизаха в контакт както със земеделци, така и със социалдемократи,

⁶³ ЦПА, ф. 6, оп. 1, з. е. 343. Позив на ЦК на РП и Акционния ЦК на БЗНС, апр. 1935.

⁶⁴ Пак там.

⁶⁵ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 107, л. 3, 4; Апел на ЦК на РП и Акционния ЦК на БЗНС от 9 юни 1935 г. — Раб. дело, бр. 1, 20 юни 1935.

Зад Акционния ЦК на БЗНС в същност стояха представители на БЗНС „Пладне“. Това се потвърждава и от откритото писмо на ЦК на РП от 3 септември 1935 г., където се съобщава за издаването на този Апел като резултат от сключеното споразумение между РП и БЗНС „Пладне“. Вж. Раб. дело, бр. 3, 3 септ. 1935.

⁶⁶ Позив на ЦК на РП за изграждане на единни комитети за борба против превратджийските правителства, фашистката диктатура и отнемането на демократичните права на трудещите се, 8 юни 1935 г. — В: РП в България. . . , с. 423—424.

⁶⁷ Пак там, с. 425—426.

провеждаха съвместни конференции и създаваха народофронтовски антифашистки комитети по места. Такива примери дадоха трудещите се от с. Търнава, Белослатинско, с. Алтимир, Оряховско, с. Шипка, Казанлъшко, и др. още през месеците февруари, март, септември 1935 г.⁶⁸

След като в „Работническо дело“ отново започна да излиза, той стана активен пропагандатор на партийния лозунг за обединяване на антифашистките сили. Още в първия си нелегален брой на 20 юни 1935 г. той писа, че ще излиза нелегално въпреки всичко и че ще продължи борбата при новите условия. „Една от най-важните задачи, която стои пред „Работническо дело“, това е изграждането на единния всенароден и антифашистки фронт в борбата против общия враг фашизма“ — писа той в броя си от посочената дата.⁶⁹

На неговите страници бяха отпечатани редица материали в подкрепа на идеята за антифашистко единство, както и текстовете на някои официални предложения и писма на ЦК на РП до други антифашистки политически организации. „Работническата партия издига високо знамето на единния народен антифашистки фронт — се казваше в една такава статия. — Неговото изграждане и превръщането му в мощен обществен фактор тя поставя като ос на цялата своя политика. Тя се обръща с конкретни предложения към всички политически и икономически организации на трудещите се и към честните буржоазнодемократични антифашистки елементи, призовавайки ги на енергична борба против фашизма, за защита на елементарните жизнени интереси и права на трудещите се. Своите покани за единен фронт тя отправя както към масите на тия организации, така и към техните ръководства — местни и централни.“⁷⁰

Усилията на РП през пролетта и лятото на 1935 г. да популяризира издигнатия лозунг за създаване на единен антифашистки фронт срещаша трудности. До септември наистина бяха постигнати определени успехи в тази насока. РП се обвърна към ръководствата на БЗНС „Врабча I“, БЗНС „Пладне“, СДП и Занаятчийския съюз с предложения за съвместна борба против установената в страната военно-фашистка диктатура. Между централните ръководства на Младежкия работнически съюз, Младежкия земеделски съюз „Врабча I“, Младежкия земеделски съюз „Пладне“ беше сключено споразумение за единна борба. Споразумението беше постигнато и между ръководствата на РП и БЗНС „Пладне“ на основата на определена платформа. А в редица села между групите на РП и БЗНС се изграждаше единен фронт.⁷¹

Всичко това обаче все още беше твърде недостатъчно. Както прецени ЦК на РП, „споразумението, което се сключи с пладненци, не подтиква напред работата по изграждането на единния фронт. Пладненци не направиха нищо да стане то известно на членовете на дружбите.“⁷² Задържаща роля в това отношение играеше мнението на някои водачи на БЗНС „Пладне“, че не е нужно да се бърза.

Протакаха се и започнатите още през април преговори със Социал-демократическата партия. Това беше израз на колебания от страна на социал-демократите въпреки постигнатото съгласие с РП по важни пунктове на общата платформа.⁷³ Проявяваше се ясно и отрицателното отношение на ръко-

⁶⁸ Ст. Колев. Цит. съч., с. 127.

⁶⁹ Работническо дело на своя боен пост. — Раб. дело, бр. 1, 20 юни 1935.

⁷⁰ За единния антифашистки фронт. — Раб. дело, бр. 1, 20 юни 1935.

⁷¹ РП в България. . . , с. 427; Известия на държавните архиви, т. 6, 1962, с. 104.

⁷² Позив на ЦК на РП за преодоляване пречките по изграждането на единен фронт с БЗНС и БРСДП и други антифашистки организации, септ. 1935 г. — В: РП в България. . . , с. 427—428.

⁷³ Пак там, с. 428; Раб. дело, бр. 3, 3 септ. 1935.

водителите на БЗНС „Врабча I“ за общи действия с РП и към изгражданото единодействие между групите на РП и земеделските дружби по места.⁷⁴

Съзнавайки, че с това положение не бива да се примирява, ЦК на РП, както и редица окръжни комитети на РП продължиха усилията си за утвърждаване на идеята за единна борба.

Както се вижда от всичко казано дотук, ЦК на РП и БКП през този период все още не включваха в обсега на своите предложения за единен антифашистки фронт политически партии и организации от средата на буржоазните нефашистки сили. Вниманието беше насочено глвно към такива партии като БЗНС, Социалдемократическата, Занаятчийския съюз и към някои масови организации, които се явяваха изразители на интересите на трудещите се слоеве предимно.

Новото безспорно беше в това, че централното ръководство на РП напълно в духа на очертаната след Петия пленум линия преодоля в основни линии влиянието на левосектантската характеристика на тези партии и влезе в открит и искрен диалог с тях за активно и равноправно сътрудничество в борбата срещу фашизма. Но сериозна пречка за постигането на по-значителни резултати бях колебанията на ръководствата на тези партии, протакането на започнатия диалог, проявлението на недоверие и неискреност, очакванията за възвръщане на демократичните порядки по официален и законен ред.

В практическите стъпки, които се предприемаха по отношение на тези партии, се допуснаха и слабости от страна на партията. Те бяха в резултат на все още неизживени предубеждения по отношение на БЗНС и СДП. Втълпяваните в продължение на редица години левосектантски оценки за социалдемократите и земеделците като социална опора на фашизма се изживяваха трудно от партийните кадри. Това даваше отпечатък върху приеманите от тях в различните райони на страната практически действия за съвместна борба с тези партии против фашизма.

За окончателното преодоляване на това неизживяно наследство от лявото сектантство, за разширяването и задълбочаването на започнатите вече практически стъпки за постигане на антифашистко единодействие на партията с другите демократични сили голямо значение имаха решенията на Седмия конгрес на Коминтерна и Шестия пленум на ЦК на БКП.

* * *

Седмият конгрес на Коминтерна, проведен от 25 юли до 25 август 1935 г. в Москва, имаше значение преди всичко с това, че направи задълбочен анализ на политическата обстановка в света, насочи вниманието на комунистите към главната опасност — фашизма, и необходимостта от сплотяване на силите за единна и координирана борба против неговото настъпление. Изнесенят от Г. Димитров доклад на тема „Настъплението на фашизма и задачите на Комунистическия интернационал в борбата за единството на работническата класа против фашизма“ охарактеризира не само промените в международната обстановка и положението в международното комунистическо движение, но ясно постави главната задача — комунистическите партии да се заемат с активна и последователна борба за постигането на единство на работническата класа и изграждането на широк народен антифашистки фронт.⁷⁵

⁷⁴ РП в България. . . , с. 427—428.

⁷⁵ Г. Димитров. Съч. Т. 10, с. 53—65.

Тази задача излизаше на преден план поради опасността от ликвидиране на демократичните свободи и установяването на фашистки режими по примера на хитлеристка Германия и в други страни. Такава опасност отново надвисна и над България след извършения преврат на 19 май 1934 г. и нейните реални измерения се почувствуваха твърде осезателно предимно от широките трудещи се слоеве и техните политически организации.

Безплодието на левосектантската линия в политическата борба дотогава, а и след преврата беше нагледно доказателство за навременността на решенията за решително отхвърляне на тази линия както у нас, така и в цялото международно комунистическо движение. В този смисъл решенията на Седмия конгрес на Коминтерна бяха необходим етап в започналата още преди него в редица партии, в т. ч. и в нашата, борба за преодоляване на левосектантството, за намиране на най-правилния и ефикасен път в борбата срещу фашистката опасност. И конгресът очерта пределно ясно контурите на новата стратегия и тактика, която трябваше да следват комунистическите партии. Сплотяването на силите на цялата работническа класа в национален и международен мащаб, обединяването на всички демократични и антифашистски сили в широк народен фронт — това трябваше да бъде преградата, която комунистите и народите трябваше да изправят пред силите на фашизма.

Тактиката на единния работнически фронт и широкия народен антифашистки фронт, която разработи Седмият конгрес на Коминтерна, поставяше пред отделните комунистически партии задачата да погледнат конкретно в действителността на собствената си страна, да видят ясно разположението и съотношението на политическите сили и на основата на задълбочен и конкретен анализ да определят главния враг, да намерят необходимия подход към постигане на единодействие със силите, които трябваше да му се противопоставят. Всякакви общи формулировки, готови рецепти и решения в случая не можеха да помогнат. Нужен беше конкретен, диференциран творчески подход към тези проблеми.

Важна стъпка на ЦК на БКП беше приемането на неговата резолюция от края на август 1935 г., в която изразяваше пълното си одобрение на решенията на Седмия конгрес на Коминтерна и безрезервната си готовност да се присъедини към тях. „Решенията на конгреса ни показаха — писа ЦК — как окончателно да се освободим от неправилните разбирания и провеждане на тактиката на единния фронт. . . Той ни учи да я прилагаме тъй, че тя да вдигне на борба против военно-фашистката диктатура най-широките работническо-селски маси и национал-поборбени маси, като ги убеди на практика в правотата на тактиката на единния фронт.“⁷⁶ Голямо значение за запознаването на партийните кадри с тези решения имаше публикуването на много кореспонденции и материали за работата на конгреса на страниците на в. „Работнически вестник“, „Работническо дело“, както и нелегалното издаване в голям тираж на доклада на Г. Димитров, на докладите на В. Пик и П. Толиати.⁷⁷

Запознаването на партийните кадри със съдържанието на тези важни документи им оказа неоценима помощ за правилното възприемане на взетите решения и успешното провеждане на тези решения при нашите условия.

Нелегалното идване в България на Ст. Димитров (Марек) и Георги Дамьянов по поръчение на Задграничното бюро през лятото на 1935 г., тяхното активно включване в борбата за претворяване решенията на конгреса ока-

⁷⁶ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 546, л. 2. Резолюция на ЦК на БКП по решението на VII конгрес на Коминтерна, авг. 1935.

⁷⁷ Н. Б а р о в. Цит. съч., с. 228; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 491, л. 129. Сводка за популяризирането и провеждането на решенията на VII конгрес на Коминтерна в България.

заха благотворно въздействие върху работата на партията през следващия период. Благодарение на голямата всеотдайност, с която Ст. Димитров (Марек) като политически секретар на обновения ЦК на БКП пое поставените му задачи, в цялата партия бе разгърната голяма дейност както за запознаването на партийните кадри с решенията на Коминтерна, така и за окончателното преодоляване на остатъците от левосектантската политика и методи на работа.

Важна роля изигра в тази насока и Отвореното писмо на ЦК на БКП от 1 октомври 1935 г.,⁷⁸ с което ЦК апелираше към всички свои партийни организации, членове и съмишленици за сплотяването им на основата на коминтерновските решения и пълното разобличаване и скъсване с левосектантските разбирания. ЦК отправи призив за борба с цел да не се допусне укрепването на военно-фашистката диктатура, а да се смъкне тя от власт и да се възстановят демократическите права и свободи на народа. „Изграждането на единния народен фронт против фашизма — се казваше в Отвореното писмо, — против настъплението на капитала, против войната е днес нашата основна политическа задача.“⁷⁹

Решенията на Седмия конгрес на Коминтерна въоръжиха партията с едно по-широко и творческо разбиране на тактиката за антифашисткото единдействие с други политически сили. Решителният удар, нанесен на левосектантската трактовка за единния фронт и новата ориентация за изграждане на широк народен антифашистки фронт, включващ и буржоазни нефашистки партии, дадоха възможност на БКП и РП да погледнат по новому на този важен въпрос и да доразвият своите разбирания по него в духа на новите решения.

Както по силата на традицията, така и под влиянието на разбирането за естествената близост с т. нар. трудови партии РП продължи и след това да насочва усилията си предимно към БЗНС и СДП. Но едновременно с това тя промени своето отношение към такива политически партии като Демократическата, Радикалната и други нефашистки буржоазни и дребнобуржоазни сили. Това беше знак, че е вече преодоляно сектантското отношение към буржоазните партии изобщо и третирането им като единно цяло и опора на фашизма.

Партията правилно насочваше вниманието си към противоречията в средата на самата буржоазия, подчертаваше в редица свои материали неодобрението, с което една или друга от нефашистките партии се отнасяха към фашистката диктатура, обявяването им против тоталитарните режими, искането за възстановяване на Търновската конституция и др.⁸⁰

На 3 септември 1935 г. в. „Работнически дело“ публикува Открито писмо на ЦК на РП до работниците-социалдемократи, организирани и неорганизиранни в БЗНС селяни, занаятчиите и другите трудещи се,⁸¹ а на 15 октомври с. г. — предложение от РП до Постоянното присъствие на БЗНС „Врабча I“ за съвместна борба против фашизма, за възстановяване на демократичните свободи и права на народа.⁸²

В тези два документа, подписани от ЦК на РП, се правеше не само анализ на положението в страната, но се търсеше отговор на въпроса за причините за установяването на военно-фашистката диктатура и нейното настъп-

⁷⁸ Нелегални позиви на БКП. С., 1954, с. 126—130.

⁷⁹ Пак там, с. 128—129.

⁸⁰ И л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 94.

⁸¹ Раб. дело, бр. 3, 9 септ. 1935.

⁸² Пак там, бр. 4, 15 окт. 1935.

ление срещу трудещите се и техните политически организации. Характерното беше това, че ЦК на РП търсеше причините не само в тези, към които се обръщаше сега за общи действия, но самокритично посочваше и допуснатите от партията грешки.

В своето Открито писмо от 3. IX. 1935 г. ЦК на РП писа, че военно-фашистката диктатура е успяла да установи своята власт на 19 май главно поради разединението на силите на трудещите се и отсъствието на единен антифашистки фронт. „За неизграждането на такъв единен фронт досега — писа ЦК — допринесе неправилната оценка на фашизма от някои организации — теорията за „по-малкото зло“, което водеше до отсъствие на борба против фашизма на практика. Погрешната постановка на въпроса за единния фронт като средство за маневра и разобличаване, която способствуваше за това разединение.“

Отбелязвайки това, ЦК писа: „Работническата партия в България извлече поука от направените грешки и тегли своето заключение!“⁸³ Тя направи и своевременни стъпки за сключване на споразумение за обща борба с БЗНС, СДП, Занаятчийския съюз и др.

Още по-ясно и определено ЦК на РП писа в новото си предложение до Постоянното присъствие на БЗНС „Врабча I“: „Ние не ще твърдим, че само БЗНС и СДП със своята политика на сътрудничество с буржоазните партии са причина за осуетяването на единния народен антифашистки фронт в миналото. Нашата партия няма да скрие, че както в по-далечното, така и в по-близкото минало тя е имала грехове по отношение на единния фронт и частно по отношение на Земеделския съюз. Но нека съзнаването и публичното признаване и пред Вас на тия наши грешки бъде още едно свидетелство за активното и искрено наше участие заедно с Вас в борбата против фашизма.“⁸⁴

Това беше пример за самокритичност, който ЦК на РП даде в името на постигането на необходимата искреност в отношенията и постигането на така необходимото единодействие. Такъв пример не даде нито тогавашното ръководство на БЗНС, нито това на СДП. Тяхното нежелание и протакане на преговорите с партията се диктуваше в значителна степен от очакванията им да се стигне до разбирателство и съвместно управление с буржоазните опозиционни партии, които в този период също установяваха контакти помежду си.⁸⁵

Буржоазните опозиционни партии полагаха усилия за формиране на такава обществена сила, която би била приемлива за монарха и би заменила кабинета на Ан. Тошев. Целта беше да се предприеме една обща акция на опозиционните сили пред царя, с оглед да се изрази мнението им по положението в страната и се предложи изход от него или в случай на отказ да бъдат приети техните представители, да се излезе с позив към народа за организиране на протестни събрания.⁸⁶

Тази инициатива не успя поради възникналите разногласия в средата на преговарящите буржоазни опозиционни водачи, но положението на управляващото в момента правителство очевидно ставаше все по-нестабилно. И причините за това бяха както в широкото народно протестно движение, организирано от БКП и РП в защита на демократичните права и свободи, както в инициативите на опозиционните буржоазни партии, така и в намеренията на самия монарх да засили и утвърди личните си позиции във властта.

⁸³ Раб. дело, бр. 3, 3 септ. 1935.

⁸⁴ Предложение на ЦК на РП до Постоянното присъствие на БЗНС „Врабча I“. — Раб. дело, бр. 4, 15 окт. 1935 г. Същият текст намираме и в новото Предложение, което ЦК на РП направи до СДП през декември 1935. — Вж. РП в България. . . , с. 433.

⁸⁵ ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 46, л. 1, 2; ф. 147, оп. 2, а. е. 25, л. 1—6.

⁸⁶ И л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 96—97.

През ноември 1935 г. правителството на Ан. Тошев наистина падна и правото да образува ново правителство получи дотогавашният министър на външните работи Г. Кьосеиванов. Това означаваше края на деветнадесетомайския режим и опитите му той да намери по-широка обществена опора. Но това не бе успех за демократичните сили в страната преди всичко защото промяната не доведе до възвръщане на демократичните права и свободи.⁸⁷

В същност с тази правителствена промяна се откри пътят за прерастването на военно-фашистката диктатура в открита монархо-фашистка диктатура, процес, който завърши със създаването на третия кабинет на Кьосеиванов.⁸⁸

Царят наистина не можеше да пренебрегва все по-ясно очертаващата се тенденция на усиление контакти между опозиционните нефашистки сили. Преодоляването на левосектантския курс на БКП и възприемането на новия курс за сплотяване на демократичните сили в широк народен фронт не можеше да не направи впечатление. Ето защо при тогавашната обстановка бяха обясними опитите на монарха да лавира по начин, който даваше известни надежди на буржоазните и дребнобуржоазните партии, с истинското намерение да не се стигне до създаването на действителен антифашистки фронт между тях и партията на българските комунисти.

Всичко това безспорно оказваше влияние и върху считаните за най-близки до партията БЗНС и СДП. Но то не разколеба БКП и РП в твърдото им решение да продължат усилията си за постигане на поставената цел.

До края на 1935 г. бяха направени редица нови стъпки за постигане на необходимото единодействие с тези партии и трудещите се, които вървяха след тях. Подчертаваше се, че военно-фашистката диктатура насочва ударите си срещу всички слоеве на трудещите се независимо от това, дали са членове на РП, БЗНС или СДП, дали са организирани или не. Отправиха се призови за повсеместна единна борба чрез масови единоефронтовски конференции, събрания, стачки, митинги и демонстрации. Издигнати бяха искания за възстановяване на Търновската конституция и свикване на Великото народно събрание, за разширяване на народните права и свободи, за свободно проявление на РП, БЗНС, СДП и другите антифашистки организации, за разтуряне на фашистките организации, за премахване на всички изключителни закони и др.⁸⁹

През декември 1935 г. ЦК на РП излезе с ново Предложение до ЦК на СДП за съвместна борба против фашизма. В него ЦК на партията приведе нови убедителни аргументи в полза на сътрудничеството, като изрази готовност за съвместно изработване на платформата, както и готовността на РП да „подкрепи“ с всички сили това правителство, което ще се създаде в резултат на единната народна борба против фашизма.⁹⁰

Но до края на 1935 г. въпреки положените усилия никакви съществени резултати не се получиха. Това в значителна степен се дължеше на колебанията и нежеланието на водачите на партиите, с които РП влезе в контакт, да сключат споразумение за обща борба.

⁸⁷ Ил. Димитров. Цит. съч., с. 100.

⁸⁸ Вж. по-подробно по този въпрос Вл. Мигев. Утвърждаване на монархо-фашистката диктатура в България през 1935—1936 г. и „Цанковото движение“. — ИПр., 1967, кн. 6; Утвърждаване на монархо-фашистката диктатура в България (1934—1936). С., 1977; В. Георгиев. Буржоазните и дребнобуржоазните партии в България (1934—1939). С., 1971, с. 207; Ил. Димитров. Цит. съч., с. 104, 105.

⁸⁹ Позив на Окръжния комитет на РП — Ст. Загора за изграждане на единен фронт за засилване на борбата против военно-фашисткото правителство, ноември 1935 г. — В: РП в България. . . , с. 429—431.

⁹⁰ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 346, л. 1—2. Същият документ е публикуван в сборника РП в България. . . , с. 432—435 и в Известия на държавните архиви, т. 6, 1962, с. 105—107.

Независимо от това паралелните усилия, които РП и БКП полагаха за обединяване силите на своите кадри и привърженици със социалдемократи, земеделци и други антифашисти, като създаваха по места антифашистки народни комитети, съдействуваха не само за утвърждаване на народофронтовската идея, но и за практическото провеждане на много съвместни инициативи. Комитети бяха създадени в редица големи градове и села на страната, които чрез делегации и изложения до своите водачи настояваха за изграждането на антифашистки фронт чрез споразумение между партиите.⁹¹

Може да се каже, че главното, което партията успя да постигне до провеждането на Шестия пленум на ЦК на БКП, беше широкото популяризиране на идеята за народен антифашистки фронт сред широките трудещи се слоеве и българската демократична общественост. Това намери непосредствен израз в голямото раздвижване и многобройните съвместни действия против фашистката диктатура въпреки непостигнатата все още съгласуваност в действията на ръководствата на самите политически партии, които РП и БКП призоваваха за обща борба.

3. СТАНОВИЩА И МЕРКИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ И ХАРАКТЕРА НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО ѝ С БКП СЛЕД ШЕСТИЯ ПЛЕНУМ НА ЦК НА БКП

Преломно значение за постигането на по-значителни резултати в борбата за възстановяването на РП и изграждането на народния фронт имаше Шестият пленум на ЦК на БКП, проведен в началото на февруари 1936 г. в София.⁹² В своята работа и преди всичко в резолюцията си „По политическото положение и задачите на партията“ пленумът направи задълбочен и верен марксистко-ленински анализ на положението в страната, даде оценка на положените от партията усилия след Петия пленум на ЦК за сплотяване на антифашистките сили и изработи разгърната и съобразена с политическия момент програма за по-нататъшни действия.⁹³

Може определено да се каже, че Шестият пленум беше връх в обобщаването, утвърждаването и възтържествуването на новата линия, към която нашата партия се ориентира след своя Пети пленум и Седмия конгрес на Коминтерна. Той направи своеобразна рекапитулация на постиженията и слабостите в предприетите от БКП и РП практически действия в духа на тази нова линия, окончателно скъса с левосектантската традиция, която в различни случаи пречеше за утвърждаването на необходимия политически реализъм и гъвкавост в борбата за народен антифашистки фронт.

В посочената резолюция на пленума бяха формулирани основните искания, които представляваха платформата за народен антифашистки фронт в България: „Незабавно възстановяване на Търновската конституция, на правата и свободите, предвидени в нея; незабавно насрочване на избори

⁹¹ С т. К о л е в. Цит. съч., с. 104, 105, 127; Т р. А н г е л о в а. Ролята на Коминтерна и на Задграничното бюро на БКП за изграждането на единен антифашистки фронт в България до Седмия конгрес на Коминтерна (1934—1935). — Изв. ИИБКП, т. 12, 1964, с. 200.

⁹² За дневния ред и решенията на пленума вж. БКП в резолюции. . . , т. III, с. 327—356. В статията си „Кога и как бе проведен Шестият разширен пленум на ЦК на БКП“ Тр. Ангелова направи уточнението, че пленумът се е провел на 5 и 6. II. 1936 г. Вж. Изв. ИИБКП, т. 16, 1967, с. 281.

⁹³ Тук не смятаме за необходимо да разглеждаме подробно решенията на Шестия пленум на ЦК на БКП, тъй като това е въпрос, който многократно и, общо взето, пълно е изяснен в нашата историческа литература.

за Народно събрание въз основа на стария изборителен закон; отменяне на всички противоконституционни наредби-закони от 19 май досега; разтуряне на всички граждански и военни организации, които отмениха Конституцията или се противопоставят на нейното възстановяване.⁹⁴

Тези искания бяха съобразени с настъпилите политически промени в страната след извършения на 19 май 1934 г. преврат и главните политически задачи, които си поставяха партията и другите демократични сили в страната. Те бяха реалистична основа за единна антифашистка борба, съобразена с класовите интереси на партията и всички трудещи се, както и с преобладаващите в този момент настроения в лагера на нефашистките буржоазни и дребнобуржоазни политически сили.

Големият реализъм, проявен от партията, благоприятните условия, които се създаваха на тази основа да се постигне по-значителен напредък в изграждането на широк народен фронт, предизвикаха опасения в лагера на управляващите и двореца. Това безпокойство се подсилваше и от обстоятелството, че в редовете на БЗНС, СДП, Демократическата партия и др. организации настъпваше все по-голямо раздвижване и активизиране, особено след идването на новото правителство на Г. Кьосенванов и убеждението, което се създаде у тези политически кръгове, че царят няма намерение да допусне исканията от опозицията промени.

Обстоятелството, че и самият пленум се обърна от името на цялата партия към РП, БЗНС, СДП, Демократическата, Радикалната и всички други нефашистки организации с призив да пристъпят към обща борба против монархо-фашистката диктатура, че изрази готовността си да подкрепи едно бъдещо правителство на народния фронт,⁹⁵ беше твърде сериозен сигнал за новото в подхода на партията към главните въпроси на деня, както и за едно евентуално развитие на събитията в тази насока.

На основата на тези важни решения по политическия курс на партията, одобрени и от Секретарната на ИККИ, се разгърна широка и полезна дейност по укрепването на БКП и РП. Навлязоха в нов етап усилията на партията за сплотяване на антифашистките сили.

В тази дейност активна роля игра РП, която не само успешно се възстановяваше като партия, но направи важни стъпки към практическото реализиране на партийните решения.

За успешно провеждане на новия политически курс в следващите години обаче от твърде голямо значение беше как ще се осъществи по-нататък започналият от началото на 1935 г. процес на възстановяване и масовизиране на РП, как ще се развият нейните взаимоотношения с Комунистическата партия. Ето защо нека обърнем поглед към по-нататъшните стъпки за решаването на тези въпроси от организационно естество, които имаха и безспорно политическо значение.

Шестият пленум утвърди линията за бързо възстановяване на РП именно с оглед успешното изпълнение на възложените ѝ задачи във връзка с изграждането на Народния фронт. По въпроса за характера и по-нататъшното развитие на РП обаче имаше различия в схващанията на отговорните партийни фактори. Тези различия забавиха процеса на възстановяване на РП за известно време и след Шестия пленум. Наложиха се да се продължи обсъждането на този въпрос, да бъдат предприети по-осезателни практически мерки.

⁹⁴ БКП в резолюции. . . , т. III, с. 330, 331.

⁹⁵ Пак там, с. 333, 334.

Голямо значение за ориентирането на партийните кадри към практически действия за възстановяването на РП като масова организация имаше постановлението (решението) на Секретариата на Изпълнителния комитет на Коминтерна от 14 юли 1936 г.⁹⁶ То беше прието, след като бе изслушан и обсъден доклада на Трайчо Костов за работата и решенията на Шестия пленум на ЦК на БКП. Секретариатът одобри решенията на Шестия пленум и успешната работа на партийното ръководство за преодоляване на левосектантския политически курс на бившето ръководство.

Като отбелязва, че основната политическа задача на БКП е създаването на единен народен фронт против фашизма, Секретариатът констатира, че борбата на партията в това отношение се затруднява „от незадоволителната работа на ръководството по възстановяването и изграждането на Работническата партия“. Той разкритикува като неправилна линията на изграждане на РП предимно като апарат и третирането ѝ като подчинена организация. „Ръководството недооценява незаменимата роля, която в сегашните условия може и трябва да играе Работническата партия в създаването на народния фронт“, се заявяваше в Постановлението на Секретариата.⁹⁷ Тя според него трябваше „да обхване в своите редове маси, многократно превишаващи членовете на Комунистическата партия, да покрие с мрежа от свои организации цялата страна, да организира свой собствен актив, да стане инициативна, водеща сила в борбата на работническите и селските маси за народен фронт, като използва всички легални и полулегални възможности и се бори за легално съществуване“⁹⁸.

На 23 август 1936 г. Политбюро на ЦК на БКП прие специална резолюция,⁹⁹ в която отбелязва, че изцяло и без каквито и да е уговорки се солидаризира с решението на Секретариата на ИККИ. „Ние се присъединяваме към констатацията на ИККИ — се казваше в тази резолюция, — че борбата на партията за народен фронт се затруднява от нашата незадоволителна работа за изграждането на РП и нашата сектантска недооценка на нейната роля, нашата концепция за РП като апарат и спомагателна организация. Политбюро поставя на партията задачата бързо да изгради РП като самостоятелна организация. Тя трябва да обхване и активизира всички кадри на работническото движение.“¹⁰⁰

Като посочи, че РП трябва „да вземе в свои ръце работата по изграждането на народния фронт“ за обхващането и използването на масовите организации, Политбюро обърна внимание, че Комунистическата партия „не трябва да подменя и затруднява самостоятелната работа на РП и не бива да ограничава нейната инициатива в това отношение“¹⁰¹.

Важна стъпка към решаването на въпросите, поставени от Постановлението на Секретариата на ИККИ и резолюцията на ЦК на БКП по този повод, беше свиканото в София Национално съвещание с представители на партийните комитети (на КП и РП) от страната. Това съвещание се проведе на два етапа — на 28 и 29 август 1936 г. с представители от София, Русе, Пловдив, Бургас, Варна, Свиленград и др.¹⁰² и на 5 и 6 септем-

⁹⁶ Постановление на Секретариата на ИККИ от 14 юли 1936 г. — Изв. ИИБКП, т. 15, 1966, с. 355—357.

⁹⁷ Пак там, с. 356.

⁹⁸ Пак там, с. 356—357.

⁹⁹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 502, л. 9—11, л. 22—24. Същият документ е публикуван в Изв. ИИБКП, т. 15, 1966, с. 361—363.

¹⁰⁰ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 502, л. 9.

¹⁰¹ Пак там, л. 10.

¹⁰² ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 501, л. 7—13. Протоколен запис на обсъждането по доклада на Шин (Станке Димитров — б. а.); върху решението на Секретариата на ИККИ по VI пленум и работата на ЦК на БКП.

ври с.г. с представители на София, Фердинанд (Михайловград), Кърджали, Ст. Загора, Чирпан, Ловеч, Габрово, Кюстендилска околия, Разлог, Петричко, Червен бряг, Попово, Свиленград.¹⁰³ Приета беше и резолюция по обсъжданите на това съвещание въпроси, централно място между които заемаше въпросът за РП и нейната роля в борбата за народен антифашистки фронт.¹⁰⁴

Всички участници в това съвещание одобриха в своите изказвания решението на Секретариата на ИККИ и подчертаха нуждата от масова РП. Някои от тях отбелязаха, че „все още има големи остатъци от сектантство“, и то главно по отношение на РП.¹⁰⁵

Въпреки това процесът на възстановяването и особено през последните месеци преди тези съвещания отбеляза известни успехи. Заслуга за това имаха комитетите на РП и помощта на Комунистическата партия.¹⁰⁶ Секретарят на ОК на РП в София съобщи, че успешно е издирен активът на РП, че има вече 64 групи с общо 481 члена. Подчертано бе, че РП има широка основа за работа в кварталите, че там всички членове на Комунистическата партия трябва да станат членове на някои от групите на РП.¹⁰⁷ Някои участници съобщиха факти, които показваха, че в селските райони РП е успяла да влезе в единен фронт със земеделците, а други подчертаха, че „на практика се показва нуждата от РП“.¹⁰⁸

Изобщо проведено бе задълбочено обсъждане на този въпрос и това се отрази благоприятно върху по-нататъшната работа. В приетата резолюция бе отбелязано: „Съвещанието обсъди постановлението на Секретариата и доклада на ЦК по него и реши: напълно и безрезервно възприема постановлението на Секретариата и мероприятията на ЦК по неговото приложение. Изказва голямото си задоволство от конкретното ръководство и голямата навременна помощ, оказана от партията от Секретариата. Заявява, че ще положи всички сили за реализирането на всички тия указания. . .“¹⁰⁹

След националното партийно съвещание се проведеха съвещания и конференции на партийните активи по места, със задача да се разясни и утвърди очертаната вече линия по отношение на РП. Такова съвещание бе проведено с партийния актив на Червенобрежкия партнен окръг. Проведе се околийска конференция с партийните кадри на Тетевенска околия, подготвяха се конференции и в други околии.¹¹⁰

В информацията за положението в Червенобрежкия партнен окръг на 10 ноември 1936 г. се признаваше, че до националното партийно съвещание, на което бе разяснено Постановлението на ИККИ, ръководните партийни кадри от този окръг са схващали неправилно въпроса за възстановяването на РП. „Сега обаче разбрахме — се заявяваше в информацията, — че трябва да се хвърлят всички сили за изграждането на широка, масова РП, която да обхване не само предишните членове на РП, но и близките й съчувственици.“¹¹¹

¹⁰³ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 501, л. 1—6. Протоколен запис. . .

¹⁰⁴ Пак там, л. 30. Резолюция, приета от Съвещанията на ЦК с представители на местните организации през VIII—IX. 1936 г. Тази резолюция е публикувана и в Изв. ИИБКП, т. 15, 1966, с. 363—364.

¹⁰⁵ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 501, л. 1.

¹⁰⁶ Пак там, л. 1, 8.

¹⁰⁷ Пак там, л. 1.

¹⁰⁸ Пак там, л. 5, 11.

¹⁰⁹ Пак там, л. 30.

¹¹⁰ Информация за положението в Червенобрежкия партнен окръг. — Изв. ИИБКП, т. 15, 1966, с. 368—369.

¹¹¹ Пак там, с. 369.

Освен посочените по-горе мерки укрепен беше самият ЦК на РП, изпратени бяха инструктори в провинцията, проведеха се и предстояше да се проведат редица съвещания с активна на местните организации.¹¹²

За достигнатия от БКП и РП числен състав към това време (септември 1936 г.) известна представа може да се получи от данните, които самите партийни комитети бяха дали в своите доклади до ЦК на БКП и отразени в общия доклад „За организационното състояние на БКП“ от края на септември 1936 г. Този доклад бе одобрен от Политбюро на ЦК на БКП на 9 октомври с.г.¹¹³

Според обобщените сведения в този доклад БКП е имала 3995 члена, а РП — 3857, или общо 7852.¹¹⁴

Най-много членове РП тогава имаше в София и нейната околия — 525, в Червенобрежкия окръг — 518, в Търновски окръг — 300, Фердинанд (Михайловград) — 200, Мездра и нейния район — 262, Шуменски окръг — 280, Лом — 200, Видин — 100, Пловдив — 100, Бургас и околния му — 114 и др.¹¹⁵

Тези данни показваха от една страна, чувствителния напредък във възстановяването на РП в сравнение с положението през 1935 г.,¹¹⁶ но в същото време те маркираха до голяма степен все още един начален стадий на този процес. Посочените 7852 членове на организациите на БКП и РП се приемаха от партийното ръководство като гаранция за успешното изграждане на РП, тъй като всички те трябваше да се заемат активно с по-нататъшната работа за решаването на тази задача.

Политбюро на ЦК на БКП отбеляза, че „начело на организациите на РП трябва да застанат опитни организатори и политически дейци, които да могат да бъдат в състояние да обхванат и самостоятелно да ръководят окръжните и районни организации на РП.“¹¹⁷

В писмото си от 18 септември 1936 г. до ЦК на БКП ЗБ отправи известна критика по отношение на някои пасажки в резолюцията на Политбюро от 23 август с.г., засягащи РП. В тях по негова преценка не се внасяше достатъчно яснота по този въпрос. В това си писмо Задгранично бюро на ЦК на БКП даде допълнителни пояснения в полза на линията за изграждането на РП като масова партия.¹¹⁸ „РП е грамадно историческо завоевание на българските работнически и бедни селски маси, своеобразна и изключително ценна организация, любима на масите и опасна за враговете — писа Задгранично бюро, — трябва да се разбере: след 19 май именно в условията на фашизма РП беше призвана да изиграе още по-голяма роля, отколкото по-рано и поради това нейното ликвидиране беше такова тежко престъпление. Трябва да се разбере: [че] сегашното бавене и неинтензивно разгръщане, изграждането на РП произтича изключително от нашите колебания.“¹¹⁹

ЗБ отбеляза, че „всяко съперничество и конфликти между двете организации са безсмислица“, че тясното сътрудничество между комунисти и

¹¹² ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 54.

¹¹³ Пак там, л. 20—65. Доклад „Организационното състояние на БКП“. Този доклад съдържа конкретни данни както за БКП, така и за Работническата партия.

¹¹⁴ Пак там, л. 23.

¹¹⁵ Пак там, с. 20—22.

¹¹⁶ По време на Шестия пренум — февруари 1936 г., в групите на Работническата партия имаше само около 500 члена. Вж. Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 472; ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 543, л. 2.

¹¹⁷ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 25.

¹¹⁸ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 469—471.

¹¹⁹ Пак там, с. 470.

активисти на РП трябва не да стеснява, а да засилва самостоятелността и инициативността на РП. Поради това не е целесъобразно според него създаването на комунистически фракции в РП, както и „командуване отвън“.¹²⁰ В условията на България именно РП има историческата мисия за създаването на народния фронт. „Всичко: и пълната увереност, че РП ще провежда в тая работа линията, диктувана на комунистите от българската обстановка, и престижът на РП сред масите и отношението към нея както на възможните съюзници, така и на противниците и враговете, всичко това посочва — писа ЗБ, — че именно РП трябва да бъде събирател и организатор на Народния фронт.“¹²¹ Ето защо всичките 1500 градове и села, където преди преврата съществуваха организации на РП, трябва отново да се покрийт „с гъста мрежа от нейни организации“¹²².

Скоро след тези разяснения на Задграничното бюро ЦК на БКП го уведоми в специално писмо, че напълно възприема дадените от него указания и „засилва работата на партията по укрепването на Работническата партия като масова организация“¹²³. Постановката за своята работа по укрепването на РП ЦК изложи пред ЗБ по следния начин: „Основна задача и работа на всички организации и членове на КП е създаването на групи на РП, в които трябва да влязат членовете на съществуващите ядки и групи и значително по-широки кръгове от хора, бивши членове и съчувственици на РП и нови такива, на по-свободни начала. Тези групи са длъжни да бъдат ръководени непосредствено и самостоятелно от комитетите на РП. Създаването и укрепването на тези комитети Комунистическата партия трябва да подпомага по най-енергичен начин. Създадените по такъв начин организации на РП трябва да поемат върху себе си цялата народофронтowska и друга масова работа, в която те трябва да получат всестранна подкрепа от страна на Комунистическата партия. Укрепването на редовете на РП трябва да става паралелно с укрепването на народния фронт и да бъде средство за неговото засилване и укрепване. Самостоятелните организации на КП не се ликвидират и не представляват фракции в РП. . .“¹²⁴

Тази постановка за работата по изграждането и укрепването на РП съответствуваше в основни линии на препоръките на Секретариата на ИККИ и ЗБ. Тя обаче не се споделяше от всички членове на ЦК на БКП.

Особено мнение по този въпрос имаше Ст. Димитров (Марек). В своето писмо до ЦК на БКП и ЗБ от 18 ноември 1936 г. той изложи становището си по взаимоотношенията между БКП и РП, което се отличава от разбиранията на ЦК и ЗБ по този въпрос. В същност Ст. Димитров (Марек), който пристигна в страната през август 1935 г. и като секретар на ЦК трябваше да даде своя принос в практическото осъществяване на новия курс за народен антифашистки фронт, отбеляза в посоченото писмо, че неговото желание е да постави на обсъждане своето предложение за преустройството на българското комунистическо движение.

Съображенията, които той изложи, се основаваха до голяма степен на неговите лични наблюдения и опит и на твърдото убеждение, че е наложително да се тласне движението по пътя на най-рационално използване на силите и стриктно отчитане характера на взаимоотношенията с другите нефашистки партии.

¹²⁰ Изв. ИИ БКП, т. 20, 1969, с. 470.

¹²¹ Пак там.

¹²² Пак там.

¹²³ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 507, л. 35. Писмо на ЦК на БКП до ЗБ от 21 ноември 1936 г.

¹²⁴ Пак там, л. 36.

Напомняйки за своята позиция по този въпрос пред Шестия пленум (изложено в изнесения от Ст. Димитров (Марек) доклад „Политическото и организационното състояние на партията“), той призна: „Грешката в нея намирам в туй, че аз определях фактическото вършене на цялата ни работа — от КП дори до извоюване демократическите свободи, следователно до легализирането на РП.“ Ст. Димитров (Марек) прие като правилна забележка на Секретариата на ИККИ, че демократичните свободи ще бъдат извоювани чрез народния фронт. Успехът на народния фронт обаче ще бъде „резултат на по-масовата наша работа долу, което пък е възможно, ако и формално и фактически се върши от по-широка партия — при нашите условия от РП.“¹²⁵

Приемайки това, Ст. Димитров (Марек) същевременно смяташе, че „действително масова самостоятелна РП ние не ще създадем скоро по сегашния път“¹²⁶. Той изрази становището, че трябва да се премахне дублирането в дейността на КП и РП, изразяващо се в съществуването на двойни комитети и организации и пр. Това според него нямаше да бъде ликвидиране на Комunistическата партия, както това стана с РП през 1934 г., „а превъплъщаване на КП в една по-широка и по-мощна организация, пригодена и с езика си, и с методите си да разреши задачите на движението при днешните условия.“¹²⁷

Изразеното от Ст. Димитров (Марек) становище не се споделяше и бе отхвърлено както от ЦК на БКП¹²⁸, така и от ЗБ¹²⁹. ЦК на БКП отбеляза по този повод, че според неговото единодушно решение остава в сила възприетата вече линия на работа по изграждането на РП като самостоятелна масова партия.¹³⁰

ЗБ се обяви „против каквито и да са организационни връзки било формални, било фактически между КП и РП“, „считайки, че РП трябва да има свой апарат и да върши със свои сили и по свои пътища всичката си работа“. „ЦК на КП трябва да организира инструктиране на комунистите за работата им в РП — писа ЗБ, — като изхожда от схващането, че РП ще играе своята огромна и незаменима роля само ако тя се строи, проявява на дело и третира от нас като действително независима и пълноценна масова партия.“¹³¹ Едновременно с това ЗБ обърна внимание, че „всички легални комунисти, с редки изключения, трябва да влязат в РП, но те не бива да образуват комфракции нито в организациите, нито в ръководните органи на РП. Всеки комунист в РП трябва да бъде в състояние да убеждава и разяснява, а не да разчита на авторитета на КП и да диктува.“¹³²

Разясненията, които Задграничното бюро даде в това свое писмо, затвърдиха линията на изграждане на РП като самостоятелна и дори „независима“ от БКП. ЦК на БКП в специална резолюция изрази своето задоволство от това, че ЗБ е внесло „пълна яснота по характера и целите на РП като масова политическа организация“, и отбеляза, че това ще даде положително отражение върху работата по възстановяването на партията. Като илюстрация на постигнатите вече обнадеждаващи резултати бе посочена за пример Софийската организация на РП, която към началото на май 1937г.

¹²⁵ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 474.

¹²⁶ Пак там.

¹²⁷ Пак там.

¹²⁸ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 507: л. 45. Писмо на ЦК на БКП до ЗБ от 21 ноември 1936 г.

¹²⁹ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 476.

¹³⁰ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 507, л. 35.

¹³¹ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 477.

¹³² Пак там.

не само бе възстановена, но и надвишаваше вече броя на членовете, които имаше преди 19 май 1934 г.¹³³

През 1937 г. бе издадена една брошура, посветена на въпроса за характера и задачите на РП.¹³⁴ В основни линии тя отразяваше становището на ЗБ и възприетата в момента позиция по този въпрос. Но в някои отношения тя отиваше още по-напред в обосноваването на нуждата от самостоятелно развитие и независимост на РП по отношение на Комунистическата партия.

Ако трябва да направим известен паралел, с основание би трябвало да констатираме, че изразената тук позиция за характера на РП имаше твърде голямо сходство с тази, която в. „Работническо дело“ изрази през 1935 г. и за която стана дума по-горе. В известни отношения тя даже бе задълбочена по посока на разграничаването на двете партии. Този документ, както и поредицата от материали, публикувани на страниците на в. „Работническо дело“ през 1935 г., очевидно представляваше доказателство за съществуването на един по-специфичен подход към този въпрос, изразяван от ръководните кадри на самата РП. Този подход явно съдържаеше нюанси в характеризирането на РП, които не се съдържаха в трактовката на въпроса от страна на ЦК на БКП и ЗБ. Ще бъде пресилено да се говори за наличието на големи противоречия, но различия очевидно имаше.

Най-силно впечатление правят някои елементи в характеристиката на РП. В тях се подчертаваше, че тя „вече не само по състав, но и по характер, по цели и задачи е общонародна партия на трудещите се в страната“, че тя „не е нито подразделение, нито повторение, нито продължение на Българската комунистическа партия, нито секция на Комунистическия интернационал“, че е „отделна от БКП и самостоятелна независима партия“.¹³⁵

„Работническата партия не си поставя задача да организира и проведе пролетарската революция, нито да въвежда социализма — се казва в този документ. Тя не си поставя за задача да се бори за създаването в България на пролетарска диктатура и съветска власт. Тя не си поставя такива задачи не само за днешния ден, а въобще. Тя е всенародна антифашистка организация на трудещите се.“¹³⁶ Посочваше се наред с това, че марксизмът-ленинизмът не може да бъде задължително условие за членуване в РП стига кандидатът за член на РП „да стои активно на страната на демокрацията и мира“ и да има „идеология, която не му пречи да бъде борец против фашизма“.¹³⁷

С други думи, РП се разглеждаше като една „всенародна антифашистка организация на трудещите се маси в България“, чиито цели и задачи се виждаха главно в това „да бъде най-активната сила за сплотяването на всички демократични прогресивни сили в страната за спасяването на България и българския народ от днешното фашистко безправие. . .“.¹³⁸

В тази характеристика повече отколкото в други документи се подчертаваше дистанцията между РП и БКП, липсата на всякакви връзки и зависимост между тях. Авторите на този документ дори не поставяха марксистко-ленинската идеология като идейна основа на РП и обявяваха, че РП като всенародна антифашистка организация не си поставя за крайна цел провеждането на пролетарска революция и въвеждане на социализма „не само за днешния ден, а въобще“.

¹³³ Резолюция на ЦК на БКП за изграждане на РП като антифашистка партия, от 3 май 1937 г. — Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 478.

¹³⁴ РП в България. . . , с. 465—473.

¹³⁵ Пак там, с. 470.

¹³⁶ Пак там.

¹³⁷ Пак там.

¹³⁸ Пак там.

Очевидно в тези свои части дадената в посочената по-горе брошура характеристика на РП влизаше в противоречие с действителните представи, които и партийните кадри и широките трудови слоеве, а и самите противници на РП от буржоазния лагер имаха за нея. Тя не беше в пълно съответствие и с действителното положение, с характера на вътрешните процеси в РП в хода на нейното възстановяване и развитие през този период. На практика РП се възстановяваше като класова партия, неразривно свързана и по идеология и по цели с Комунистическата партия.

Ето защо представянето на РП като масова всенародна антифашистка партия, която няма нищо общо с Комунистическата, може да се приеме главно като израз на стремежа да се отблъснат атаките на реакцията, да се създаде впечатлението, че РП е напълно независима партия на трудещите се. По този начин да се запазят и разширят възможностите за по-свободна политическа изява на нейните кадри и предотвратяване на санкциите, под чиито удари попадаха членовете на Комунистическата партия. Наред с това обаче посочените елементи от характеристиката на РП можеха да внесат объркване сред кадрите на партията, които в този период полагаха усилия за възстановяването и реорганизирането на комунистическото движение в България. И не ще бъде пресилено, ако се каже, че такива елементи на объркване и неяснота в подхода към решаването на този въпрос бяха внесени. Поради това разискванията в ръководните партийни среди продължиха.

В хода на тези обсъждания, началото на които в същност бе поставено още след преврата през 1934 г., се очертаха явно две, условно казано, крайни позиции — тази, която бе изразена от в. „Работническо дело“, и позицията, чиито изразител стана Ст. Димитров (Марек). Първата чертаеше линията на превръщането на РП в напълно самостоятелна всенародна масова антифашистка партия, а втората сочеше организационното сливане на РП и БКП като най-целесъобразно решение.

Всичко това налагаше да се намери решение, което би обединило положителните страни на посочените по-горе становища и без да се противопоставят кадрите, изразили едно или друго мнение по въпроса да се насочи развитието на двете партии по най-правилния при тогавашните условия път.

В своето изложение до Секретариата на ИККИ от 16 септември 1937 г.¹³⁹ Ст. Димитров (Марек) изложи още по-обстойно и аргументирано мнението си в полза на обединяване силите на двете партии. Това стана повод за ново обсъждане на въпроса в Секретариата на ИККИ.

Ст. Димитров (Марек) смяташе, че е пълна илюзия мисълта нелегалната РП да може „да достигне дори такъв брой членове, какъвто тя имаше до обявяването ѝ извън законите“. „Много от нейните по-раншни членове се боят от нейната нелегалност — писа той в своето Изложение до Секретариата на ИККИ през септември 1937 г. В Работническата партия няма да влязат и антифашисти без комунистически убеждения, тъй като на всички е известно, че Работническата партия това е една прикрита КП. Това положение ние не можем да изменим чрез разяснения, че Работническата партия е напълно самостоятелна партия, която няма нищо общо с КП. Работническата партия не може да стане една такава некомунистическа, антифашистка масова партия, която да бъде в състояние да обедини най-широките безпартийни и некомунистически, но антифашистки маси, както считат другарите, които за постигане на тази цел даже предлагат да бъде

¹³⁹ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 480—483.

променено нейното название, да се нарече тя Работническо-селска партия.¹⁴⁰ Работническата партия не може да стане такава антифашистка масова партия по простата причина, че тя е нелегална и че поради своите исторически традиции е популярна като комунистическа — по същество партия.¹⁴¹

Ст. Димитров (Марек) смяташе, че Комунистическата партия трябва да използва положението на своята предишна легална форма — положението на РП, като „се преобразува така, че да съществува като работническа партия, под името на Работническата партия“¹⁴². По този начин според него можеше да се ликвидира двойствеността.

„Ликвидирането на двойствеността — писа той — ще спести на нашата партия големи сили. Това не е тясно организационен, а политически въпрос. Като ликвидираме двойствеността чрез преобразяването на КП в исторически създадената у нас форма на Работническата партия и като не изразходваме сили за създаване на две, по същество еднакви, паралелно действащи партии, ние ликвидираме не една от нашите реални сили, а напротив, превръщаме нашата партия в по-голяма сила, която е способна да разгърне мощно народно единоефронтовско движение.“¹⁴³

Становището на Ст. Димитров (Марек) за сливане на БКП и РП в единна партия е било поддържано от Ото Куусинен.¹⁴⁴ Мнението на Г. Димитров обаче беше по-различно. Това се вижда от изказването му при обсъждането на този въпрос в Секретариата на Изпълнителния комитет на Коминтерна.

Г. Димитров смяташе, че да се извърши организационно сливане на двете партии е най-простото нещо. Но тук възниква въпросът за политическата целесъобразност, а той може да се реши, като се изхожда не само от основните ленински принципи, но и от конкретната обстановка там, където той е поставен. Според него „правилно би било да се каже, че у нас комунистическото политическо движение има два сектора: нелегалната Комунистическа партия и Работническата партия, която по-рано беше легална, а сега нелегална“. Те са едно цяло и няма никакъв смисъл да се делят или сливат. Цялата същност на въпроса „се заключава в това да се координира дейността на двете партии, да се съчетае тяхната организационна структура“. При това е нужно да се има пред вид нееднаквата степен на нелегалност.¹⁴⁵

Комунистическата партия според него трябваше да се запази и да решава общополитическите въпроси, да обезпечава правилна политическа линия на РП, работата в профсъюзите, селските организации и пр. А РП — да се изгради като „масово-политическа организация на работническата класа в България“. Чрез нея трябва да се провежда „текущата политическа дейност на работническата класа“, непосредствената работа по народния фронт, връзките със социалистическите, Земеделския съюз, с Радикалната, Демократическата партия и т.н.¹⁴⁶

Огромната част от комунистите според Г. Димитров следваше да са включат в РП (с изключение на тези, които са в дълбока нелегалност) и да работят в нея. Всяка организация на РП трябваше да има един актив, който

¹⁴⁰ Такова предложение бе направено от Петко Кунин в изложението му „За характера на РП“ — ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 541, л. 31.

¹⁴¹ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 482.

¹⁴² Пак там.

¹⁴³ Пак там, с. 483.

¹⁴⁴ Пак там, с. 486 (О. Куусинен беше член на комисията по българския въпрос).

¹⁴⁵ Из изказването на Г. Димитров във връзка с доклада на Станке Димитров в Секретариата на ИККИ по въпроса за сливането на КП и РП, 16. X. 1937 г. — Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 484.

¹⁴⁶ Пак там, с. 484—485.

ще представлява ядрото от комунисти. В този актив „ще бъдат най-активните, най-добрите кадри на партията“¹⁴⁷.

Следователно трябваше да се намери диалектическо решение на въпроса да не се ликвидира нито едната, нито другата партия, да не се сливат и да не се делят. „Тогава ние ще имаме комунистически Централен комитет — заяви Г. Димитров пред Секретариата на ИККИ, — част от който ще се намира в ЦК на РП. Тогава ние ще имаме комитети, част от членовете на които ще се намират в местните организации на работническата класа. Тогава ние ще имаме крепка комунистическа партия, която ще е свързана с активна в профсъюзите и в другите организации. Тогава ние ще имаме фактически единно комунистическо движение в България, където комунистическата партия ще представлява формално неголяма организация, но където ние ще имаме Работническата партия като масова партия, която ще провежда политиката на борба на работническата класа. При това комунистическата партия не трябва да командува Работническата партия.“¹⁴⁸

Самата РП според Г. Димитров трябваше да бъде самостоятелна организация със своя устав, свое ръководство и вътрешна демокрация. „Комунистите пък са длъжни да обезпечат провеждането на класова линия, класова политика, политика, която да отговаря на основните принципи на Комунистическия интернационал и Българската комунистическа партия.“¹⁴⁹

В изказаното мнение по този въпрос Г. Димитров в същност утвърждаваше по принцип идеята за единно комунистическо движение в България. Но за разлика от Ст. Димитров (Марек) тогава той не смяташе за целесъобразно организационното сливане на двете партии. И тъй като безспорно съществуваша различия в подхода към този въпрос, наложи се обсъждането му да продължи и след това до неговото окончателно решаване.

4. РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ В БОРБАТА ЗА ПРЕТВОРЯВАНЕ РЕШЕНИЯТА НА ШЕСТИЯ ПЛЕНУМ НА ЦК НА БКП

Паралелно с обсъждането на въпроса за по-нататъшното развитие и укрепване на РП след Шестия пленум на ЦК на БКП бяха направени нови и по-решителни стъпки по изграждането на народния антифашистки фронт. РП игра важна роля в практическото осъществяване на тези стъпки, в използването на гъвкави и подходящи форми на взаимодействие с другите нефашистки партии.

Новият момент в дейността на партията в тази насока беше нейната посмела ориентация към народнофронтовско единодействие не само със социалдемократи и земеделци, а и с другите буржоазни и дребнобуржоазни политически сили, които също се обявяваха против монархо-фашистката диктатура.

Поведението на редица буржоазни и дребнобуржоазни партии в края на 1935 и началото на 1936 г. показваше едно по-чувствително раздвижване в техните редове против монархо-фашистката диктатура. Все по-определено те започнаха да изразяват недоволството си от продължаването на безпартийното управление на страната и нежеланието на монарха да възстанови традиционния буржоазнодемократичен ред, основаващ се на Търновската конституция. Наблюдаваше се процес на преодоляване на колебанията и изживяване на надеждите за постепенно нормализиране на политическото положение. Такива партии като БЗНС, СДП, Демократическата, Радикалната, Националлибералната и др. се обявяваха все по-определено в полза на

¹⁴⁷ Изв. ИИ БКП, т. 20, 1969, с. 485.

¹⁴⁸ Пак там, с. 485—486,

¹⁴⁹ Пак там.

възстановяването на конституционния буржоазнопарламентарен режим. Сред самите деветнадесетомайци започна процес на преценка. Постепенно част от дейците на политическия кръг „Звено“ и Военния съюз започнаха да преминават на демократични позиции и се включиха в движението за народен фронт. БКП и РП чрез свои дейци активно съдействаха за преминаването на част от деветнадесетомайците наляво, установявайки тесни контакти с тях.¹⁵⁰

В основата на тези процеси стоеше и немалка роля играеше голямото раздвижване в народните низини, упражняването на силен натиск отдолу върху водачите на тези партии в полза на сътрудничеството и общите действия против диктатурата. Централните ръководства и печатните органи на тези партии получаваха много писма от различни краища на страната, в които техните съмишленици настояваха да се постигне необходимото споразумение между ръководствата на антифашистките партии така, както то на много места в провинцията е постигнато. Дейтелите на тези партии заявяваха, че е време да настъпи вразумяване по върховете, така както сред народа единството е вече свършен факт.¹⁵¹

Показателен беше и фактът, че на 16 януари 1936 г. в Шумен представители на БРСДП, Демократическата партия, БЗНС, Националлибералната партия и Демократическия сговор подписаха заедно с РП споразумение за обща дейност против монархо-фашистката диктатура и апелираха към своите водачи в центъра да последват примера им. Това беше доказателство, че местните дейци на нефашистките буржоазни и дребнобуржоазни партии не само установяваха контакти с партията, но и успяваха да се споразумеят с нея.¹⁵² Това обективно създаваше предпоставки за сближение между нефашистките партии. Но посочените буржоазни и дребнобуржоазни партии не бяха готови и не проявяваха склонност да приемат издигнатата от БКП и РП идея за изграждане на широк народен антифашистки фронт в страната. Между самите тях съществуваша както противоречия, така и нежелание да действуват съвместно с българските комунисти. Доколкото проявяваха склонност към съвместна борба, те се ориентираха към обединяване на силите по собствен път, без и извън усилията, които БКП полагаше чрез РП.

Всичко това, разбира се, не означаваше, че партията трябва да изостави осъществяването на възприетата от нея линия за сплотяване на антифашистките сили. И както показват съществуващите документи и конкретните действия на РП след Шестия пленум на ЦК на БКП, тази дейност на партията се активизира още повече. Така например в своя позив, „За незабавно образуване на народния фронт“ от април 1936 г. ЦК на РП се обърна към трудещите се в страната и „всички сили на демокрацията“: СДП, БЗНС „Врабча“ и „Пладне“ и други течения в него, Демократическата и Радикалната партия и всички други антифашисти. На тези партии беше предложено „незабавното осъществяване на народния фронт и повеждане борба за възстановяване правата и свободите на народа, гарантирани от Търновската конституция, против домогванията на Цанков, за пълна и безусловна амнистия, за незабавни избори за Народно събрание и общински избори“.

Като отбеляза, че възвестените в декларацията на правителството на Къосеиванов „Нормализация на положението и подготовката на условията за участие на народа в управлението“ стоят на точката на замръзването,

¹⁵⁰ Тр. Ангелова. Начало на контактите и сътрудничеството между БКП и деветнадесетомайците (1935—1937). — Изв. ИИБКП, т. 23, 1970, с. 271—293.

¹⁵¹ Орач, 3 март, 29 март 1936.

¹⁵² В. Георгиев. Буржоазните и дребнобуржоазните партии в България (1934—1939). С., 1971, с. 186; РП в България. . . , с. 439.

ЦК на РП заяви на посочените по-горе партии: „Крайно време е да погледнем истината право в лицето. Нормализирането не може да бъде дело на едно правителство, което стои на позициите на 19 май и с всички сили провежда в живота принципите, легнали в програмата на 19-томайското правителство. Тия принципи са в противоречие с демократичните права и свободи на народа.“¹⁵³

РП използва и предстоящия първомайски празник, за да призове „всички народни сили“ към масово легално проявление на 1 май. Тя апелира към всички трудещи се на 1 май да изградят общи комитети и масово да демонстрират исканията си за пълно възстановяване на Търновската конституция и борба против фашизма. А към ръководствата на Социалдемократическата партия, БЗНС (всичките му крила) и към другите демократични политически сили в страната отново се обърна с призива: „час по-скоро да се разберем и изградим Народния фронт, единствената обществено-политическа сила, която днес може да спаси страната от по-нататъшно обедняване и изграждане“¹⁵⁴.

В някои райони на страната местните ръководства на РП, БЗНС и СДП успяха да намерят общ език и да отправят общи призови към трудещите се за смела антифашистка борба и за народен фронт в България. Такъв пример дадоха през май 1936 г. ръководствата на тези партии в гр. Русе, които излязоха със съвместен позив за единна борба против фашистката диктатура. В него се заявяваше: „Ние, Работническата партия, Земеделският съюз и Социалдемократическата партия ви зовем на обща единна борба срещу фашистката диктатура на 19 май.“¹⁵⁵

Към средата на юли 1936 г. завършиха с успех продължителните преговори между Работническата и СДП. Те сключиха споразумение за съвместна борба против фашистката диктатура.¹⁵⁶ За сключването на това споразумение ЦК на РП оповести официално в писмото си от 18 юли 1936 г., „окачествявайки го като „първа крачка към изграждането на Народния фронт“¹⁵⁷.

Както текстът на самото споразумение, така и този на писмото на ЦК на РП, с което се съобщава за този факт, показваха, че двете партии са постигнали общо съгласие по оценката на политическия момент и по платформата за обща борба. Те отчитаха опасността от идването на „Цанков и неговата фашистка партия на власт“, което би могло да бъде улеснено от обстоятелството, че в „безпартийния“ кабинет на Кюсеиванов има много цанковисти, напомняха за пътя на фашизма в Германия, Австрия и на други места, както и за това, че сменилите се в продължение на две години четири кабинета в България „създадоха стопански хаос в страната, увеличиха мизерията на работническите и селски маси и (застрашиха) националната независимост на страната“¹⁵⁸.

Двете партии констатираха, че това положение не бива повече да продължава и че „трябва да се поведе решителна борба за възвръщане на народните свободи и права“. Те се споразумяха да водят обща борба в името на следните искания: възстановяване на Търновската конституция; свобода на словото, печата и събранията; премахване на цензурата и изключителните

¹⁵³ РП в България. . . , с. 439.

¹⁵⁴ Пак там, с. 440, 441; ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 354, л. 1; а. е. 351, л. 1. Позив на РП във връзка с Първи май и изграждането на народен фронт, апр. 1936.

¹⁵⁵ РП в България. . . , с. 442, 443; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 523. Позив на РП, БЗНС и СДП в Русе за единна борба против фашистката диктатура, май 1936 г.

¹⁵⁶ Споразумение между РП и СДП за съвместна борба срещу фашистката диктатура, 1936 г. — В: РП в България. . . , с. 444—445.

¹⁵⁷ Пак там, с. 446—447; Изв. на държавните архиви. . . , с. 108—109.

¹⁵⁸ РП в България. . . , с. 446—447.

закони; свободно съществуване на разтурените политически, професионални и синдикални организации и възвръщане на конфискуваните им имоти; разтуряне на всички фашистки организации; провеждане на свободни законодателни избори от отговорно правителство по съществуващия изборителен закон; пълна общинска автономия и избори за общински съвети и изборни кметове; амнистия за всички политически деяния като предпоставка за пълно омиротворение на страната; защита на мира и осигуряване националната независимост на страната.¹⁵⁹

РП и СДП обявиха, че ще подкрепят едно правителство, което би изпълнило формулираните от тях искания, и призоваха всички демократически сили, които са готови да се борят за посочените искания, да се присъединят към споразумението на двете партии.

Един от конкретните резултати на сближаването на двете партии беше издаването на общ легален ежедневен вестник „Трибуна“. Той започна да излиза през август 1936 г. и бе посрещнат с ентузиазъм от работническата класа.¹⁶⁰

Практическите действия на РП и СДП в духа на постигнатото споразумение можеха да открият благоприятни предпоставки за осъществяването на единния работнически фронт в България. И вероятно за това ЦК на РП оцени споразумението като първа крачка към изграждането на народния фронт, което вече изискваше присъединяването и на останалите демократични сили.

Както се вижда от текста на подписаното споразумение със СДП на първо място се поставяше искането за възстановяване на Търновската конституция. То стоеше на челно място и в редица други предложения и позиви на РП още преди Шестия пленум.

Това искане заемаше първостепенно място и в декларациите, които правеха нефашистките буржоазни и дребнобуржоазни партии, както и някои дейци, свързани с преврата на 19 май, които под влияние на събитията и осъзнаването на собствените си грешки оценяваха значението на едно такова искане.¹⁶¹

През януари 1936 г. партийният орган писа по този въпрос: „Незабавното възстановяване на Търновската конституция е първото политическо искане, за което днес се бори Работническата партия и което стои начело на платформата, която тя предлага на всички демократични сили в България за единна борба против фашизма.“¹⁶²

Партията обаче отчиташе както положителните страни на конституцията и нуждите на политическия момент, които изискваха въпроса за нейното възстановяване да получи предимство в антифашистката платформа, така и несъвършенствата на тази конституция. „Търновската конституция не е съвършен демократичен закон — писа партийният орган. Например, тя е основата на монархическия политически строй в България. . . Но Търновската конституция признава на народа правото на свободно организиране, на свободно събиране, свобода на печата, свобода на политическите и религиозните убеждения, неприкосновеност на училищата и на кореспонденцията. Всички тия права и свободи дават възможност на всички класи и партии да проявят, да покажат света истинско лице, за какво се борят, към какво се стремят. Но това улеснява масите да разберат къде да се определят, под кои знамена да се борят. . .“¹⁶³

¹⁵⁹ РП в България. . . , с. 444.

¹⁶⁰ ЦПА, сп. 153, л. 6.

¹⁶¹ С т. К о л е в. Цит. съч., с. 132.

¹⁶² Платформата на единния фронт. — Раб. дело, бр. 1, 25 ян. 1936 г.

¹⁶³ Пак там.

Тези разяснения за отношението си към конституцията партията смяташе за необходими с оглед да се избегнат известни недоразумения в партийните среди. Те се правеха и в други документи и материали, отправяни до партийните членове и организации, като се подчертаваше, че искането за възстановяване на Търновската конституция като първостепенно искане в платформата на партията не означава отказ от нейните програмни цели и задачи. В трудните политически условия на борба тогава партията прояви творчески подход и на дело показа умението си да свързва своите крайни програмни цели с борбата за демокрация, като етап към тяхното осъществяване.

През май 1936 г. група нефашистки буржоазни и дребнобуржоазни партии образуваха т.нар. „Петорка“ — едно обединение, което в същност се оказа в плен на илюзията, че е възможно да спечели благоволенieto на царя и да дойде на власт. В нейния състав се включиха представители на БЗНС „Врабча I“ — Д. Гичев, СДП — Кр. Пастухов, Демократическия сговор — Гр. Василев, Националлибералната партия — Боян Смилов и Радикалната партия — проф. Г. П. Генов.¹⁶⁴

Вън от този опозиционен център обаче останаха Демократическата партия на Ал. Малинов, Радикалната партия на Ст. Костурков, националлибералите на Г. Петров, Народняците, БЗНС „Пладне“. Това означаваше, че в самия опозиционен нефашистки лагер се създаде разединение.

Обективно погледнато, „Петорката“ като опозиционен център се създаде в противовес на широкия народен антифашистки фронт, в името на който призоваваха БКП и РП, и то в един момент, когато масовото антифашистко движение набираше сили и беше вече важен фактор в политическия живот на страната.

От друга страна, не бива да се пренебрегва обстоятелството, че „Петорката“ въпреки своите илюзии по отношение благоволенieto на двореца беше обединение, което се обявяваше против фашистката диктатура и настояваше за възстановяването на конституционно-парламентарния режим.¹⁶⁵ Нейният първи политически акт беше адресът от 29 май 1936 г., който бе връчен на царя. В този адрес се даваше израз на недоволството от това, че в продължение на две години на българските граждани са отнети всички конституционни правдини, че конституцията е суспендирана и страната се управлява с наредби-законои, че са разтурени „всички организации от обществен и политически характер“ и пр. Като обръщаха внимание, че „разочарованието на двегодишното нарушение на конституцията е всеобщо и взема вече разрушителни размери“, авторите апелираха за бързо възстановяване на Търновската конституция и провеждане на законодателни избори.¹⁶⁶

По повод на този акт на „Петорката“ ЦК на РП издаде на 3 юни 1936 г. и разпространи специална декларация, в която изложи становището на партията. В нея се заявяваше, че като работи непрекъснато за изграждането на народния фронт в България, РП „подкрепя всяка акция, насочена против фашизма и реакцията, за възстановяване правата и свободите на народа.“ Ето защо тя „се присъединява към исканията в писмото на гражданите Гичев, Пастухов и др.“ и „заявява, че ще подкрепи с всички сили акцията за

¹⁶⁴ История на БКП. С., 1969, с. 427—428; Ст. Колев. Цит. съч., с. 132; Н. Георгиев. Цит. съч., с. 190—191; Ил. Димитров. Цит. съч., с. 136.

¹⁶⁵ Ил. Димитров. Цит. съч., с. 137.

¹⁶⁶ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 355, л. 1; В. Георгиев. Цит. съч., с. 191; Ил. Димитров. Цит. съч., с. 135—136.

реализирането на тях искания, които биха предприели сред народа те и техните приятели“.¹⁶⁷

Тази декларация естествено не означаваше, че се изразява изцяло подкрепа на писмото на „Петорката“ до царя. В текста на този документ се съдържаха и твърде силно изразени елементи на преданост към монархизма и желание възстановяването на конституцията да стане по почин на царя. По повод на това в декларацията си РП предупреди, че „възстановяването на конституцията няма да стане по инициатива на царя, както наивно вярват авторите на писмото“, а чрез енергична борба на народа, която изисква сплотяването на всички демократични сили.¹⁶⁸

БКП и РП водеха борбата за възстановяване на демократичните права и свободи, гарантирани от конституцията, разчитайки главно и единствено на обединението на народните и антифашистките политически сили, които да наложат своята воля, без да разчитат на царското благоволение. Ето защо в някои документи след това ЦК на РП изрази критичното си отношение към позициите на някои представители на „Петорката“, както и по поведението на този опозиционен център изобщо.¹⁶⁹ Така например, РП разкритикува издадения от БЗНС „Врабча I“ позив, в който се заявяваше, че във от „Петорката“ останали само реакционни групировки. Критикувано беше и изложението на Кр. Пастухов, в което се заявяваше, че неговата партия е готова да прави народен фронт „с всички демократически сили, по-леви и по-десни от нея“, тъй като тази негова декларация не се съпровождаше с никакви практически дела.¹⁷⁰

Независимо от разединенето между централните ръководства на опозиционните нефашистки сили, което умело се използваше от монарха и фашистките сили около Цанков, под ръководството на партията народофронтовското движение обхващаше все по-широки и с различна политическа принадлежност народни слоеве. За това безспорно съдействуваха правилно формулираните политически и други искания в издигнатата от партията платформа, които имаха привлекателна сила, защото напълно отговаряха на народните въжделения при тогавашната политическа обстановка.

Това движение взе широки размери през лятото и втората половина на 1936 г. и се изрази в съвместното провеждане на много политически акции и мероприятия на представители на РП и другите нефашистки партии в страната. То намери израз и в създаването на комитети на народния фронт, в приемането на общи резолюции и пр.¹⁷¹

Едновременно с това РП полагаше усилия да въздействува върху „Петорката“ и другите опозиционни политически водачи и да постигне общи действия на всички нефашистки сили. Това обаче трудно се реализираше поради упоритостта, с която тези дейци отказваха да влязат в съглашение с партията. Ето защо в своята директива от октомври 1936 г. за работата по изграждането на народния фронт РП отбеляза: „Отказът на Гичев, Пастухов, Малинов да сключат съглашение с РП съвсем не трябва да има за последиствие отслабване на нашата енергия, настойчивост и ентузиазъм по изграждането на народния фронт. Ние трябва търпеливо да убеждаваме техните собствени привърженици, че разцеплението на демократическите сили,

¹⁶⁷ ЦПА, ф. 6, оп. I, а. е. 355, л. I. Декларация на РП от 3 юни 1936 г.

¹⁶⁸ Пак там.

¹⁶⁹ Изложение на Работническата партия относно изграждането на народния фронт и поведението на „Петорката“, авг. 1936 г. — В: РП в България. . . , с. 450—453.

¹⁷⁰ Пак там, с. 452; Изв. на държавните архиви. . . , с. 112.

¹⁷¹ Вж. по-подробно С т. К о л е в. Цит. съч., с. 139—146.

както показваха събитията през изтеклите години, можеше да ползва само фашизма и реакцията.¹⁷²

Въпреки съществуващите трудности партията чрез свои представители поддържаше контакти с водачите на всички опозиционни нефашистки сили. Като допускаше, че при определени условия „Петорката“ може да стане център за обединяване и на другите демократични партии, РП продължаваше да полага усилия за постигане на споразумение за включването им към нея и за създаване на общи комитети.¹⁷³

Известни условия за по-голямо активизиране и отстъпчивост на „Петорката“ пред другите нефашистки сили, включително и към предложенията и действията на партията, се създадоха и под влияние на новите огорчения, които ѝ сервира монархът. През юли и октомври 1936 г. бяха извършени две нови реконструкции на правителството на Г. Кьосеиванов, при които политическите дейци, представляващи „Петорката“, останаха отново извън сметките за участие в управлението. Това не можеше да не ги тласне към нови действия, субективно изразяващи дълбокото им неудовлетворение от политическата игра на двореца, но обективно насочени към критика на антидемократичната система, която все повече се утвърждаваше.

Един от най-сериозните актове на „Петорката“, който получи подкрепата и на РП, беше меморандумът до царя от ноември 1936 г. По този повод РП издаде на 1 декември с.г. декларация, в която цитира част от неговия текст и изрази своята подкрепа.¹⁷⁴ В меморандума се заявяваше, че народът е останал „жестоко излъган в своите надежди“, че обещанията от втория кабинет на Кьосеиванов законодателни избори, не само че не са били проведени в обещания срок, но отново реконструираното правителство отказва да ги проведе скоро. Критикуваше се съществуващият режим на „безправие при нечувано строга цензура и без свобода на общественото мнение“.

Авторите на меморандума се осмелиха да критикуват царя, че последните две промени в правителствения екип са отражение на неговите лични схващания, като заявиха: „Днес настроението у народа болезнено и бързо се променя в убеждение, че конституцията ще възкръсне само чрез продължителна и тежка борба.“¹⁷⁵

В своята декларация РП заяви, че тя „напълно се присъединява към подписаното тук из меморандума на „Петорката“ и че самата тя неведнаж е казвала, „че днешните правителства са правителства на диктаторски и личен царски режим“. „Молбите и уговарянията от страна на петорката — се казваше в декларацията — досега само окуражават царя и реакцията, тъй като в това те виждат разпокъсаността на народните сили. Сега когато петорката заговаря с малко по-друг език, царят и неговите послушни министри отговарят с интернирвания и други репресии. А това показва, че най-невинната борба против реакцията я засяга за слабото ѝ място.“¹⁷⁶

Отбелязвайки това, РП отправи отново призив към „Петорката“, към Демократическата партия, БЗНС „Пладне“ и всички други демократични сили в България „със съвместни усилия да продължим по-смело борбата за възстановяване на конституцията.“¹⁷⁷

¹⁷² Директива на Работническата партия за работата по изграждането на народния фронт и организационното укрепване на партията, окт. 1936 г. — В: РП в България. . . , с. 455.

¹⁷³ С т. Колев. Цит. съч., с. 146—147.

¹⁷⁴ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 363, л. 1. Новият меморандум на петорката и Работническата партия, декларация на РП от 1 дек. 1936 г.

¹⁷⁵ Пак там.

¹⁷⁶ Пак там.

¹⁷⁷ Пак там.

Конкретните действия на РП за сплотяване на демократичните сили в името на възстановяването на Търновската конституция и произтичащите от нея демократични права и свободи, както и призивите и усилията на „Петорката“ и другите нефашистки партии в полза на същото искане доведоха в крайна сметка до един положителен резултат — обединяване на силите в изграждането на единни конституционни комитети. Споразумение по този въпрос между РП и партиите от „Петорката“ бе постигнато в края на 1936 г.

През декември 1936 г. участващите в „Петорката“ партии издадоха окръжно писмо до своите членове и привърженици, с което нареждаха да пристъпят към изграждането на народни конституционни комитети по села и градове, които да ръководят борбата на народа за възстановяване на конституцията. Окръжното писмо нареждаше в комитетите да бъдат поканени да участвуват всички демократични партии и групи, като не се изключваше РП.

В интерес на истината трябва да се каже, че РП по своя инициатива отдавна бе пристъпила към изграждането на такива комитети в редица села и градове като Бяла Слатина, Фердинанд (Михайловград), Троян, Ловеч и др.¹⁷⁸ Сега по повод на Окръжното писмо и призива на „Петорката“ РП издаде свое Окръжно писмо на 25 декември 1936 г.,¹⁷⁹ в която заяви: „Ние решително се присъединяваме към тая инициатива, която е крачка напред в сплотяването на демократическите сили и борбата против фашизма. . .“ Окръжното на РП призоваваше всички свои членове и привърженици „да проявят голяма упоритост, гъвкавост и умение, отърсени от старото сектантско наследство“, за да подхванат и тази идея без всякакво колебание. От тях се искаше да не чакат от хората на „Петорката“ покана „а самите те да отидат при техните местни водачи и дейтели“ и да заявят готовността си да влязат в комитетите, а там, където няма още изградени такива, „сами да вземат инициативата и поканят демократическите партии за създаване на такива комитети“. РП правилно даде указание онези народофронтовски комитети, които бяха вече създадени по нейна инициатива още преди постигнатото споразумение, да бъдат попълнени с представители и на „всички стоящи още извън тях демократически групи“¹⁸⁰. Пристъпи се към изграждането и на нови комитети. В София бе изграден централен конституционен комитет.¹⁸¹

Постигнатото между „Петорката“ и РП споразумение за общи действия в името на възстановяването на Търновската конституция чрез изграждане на конституционни комитети бе съпроводено с подписването на „Всенародно искане“ — адрес до царя. Основните искания, които се съдържаха в него, бяха: възстановяването на народния суверенитет на държавата, което може да стане само чрез незабавното възстановяване на конституцията, незабавно провеждане на свободни законодателни избори и поемането на управлението на страната от отговорно конституционно правителство.¹⁸²

РП в своето Окръжно писмо от 25 декември 1936 г. съобщи на своите привърженици за тази инициатива на „Петорката“, като заяви, че „в инте-

¹⁷⁸ Окръжно на РП за изграждане на народни конституционни комитети, 25 дек. 1936. — В: РП в България. . . , с. 462.

¹⁷⁹ Пак там, с. 462—464; ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 390, л. 1—2.

¹⁸⁰ РП в България. . . , с. 462.

¹⁸¹ ЦПА, ф. 6, ап. 1, а. е. 390, л. 1—2. Отчет на Софийския комитет пред ЦК на РП за дейността на партийната организация по изграждането на народния фронт, 1937.

¹⁸² Вж. пълния текст на „Всенародното искане“ на В. Георгиев. Цит. съч., с. 261—262; Ил. Димитров. Цит. съч., с. 206—207.

реса на единството в тая всенародна акция нашите хора ще трябва да го под писват на общо основание“. Тя призова своите членове и привърженици да бъдат „най-активните събирачи на подписи“ под това всенародно искане. Според нея събирането на подписи трябваше да се превърне в „общо дело на народните конституционни комитети“¹⁸³.

Всенародното искане — адрес до царя — беше документ, който въпреки редица слабости, общо взето, нямаше характера на дотогавашните умоли телни писма и адреси до двореца на партиите от „Петорката“. Самото му название и най-вече съдържанието му изразяваха достатъчно ясно, че вече става дума за едно настоячиво и категорично поставяне на въпросите, в име то на които нефашистките политически сили и народът трябваше да демон стрират своето единодушие.

Фактът, че към тези действия на РП и „Петорката“ се присъединиха и БЗНС „Пладне“, Радикалната партия на Ст. Костурков и Демократическата партия на Ал. Малинов, показваше също, че в началото на 1937 г. в стра ната се постигна на дело народнофронтовско сътрудничество между РП и другите нефашистки опозиционни групировки. Изгражданите кон ституционни комитети фактически бяха комитети на народния фронт в България.

По повод на този успех в. „Работническо дело“ писа на 14 февруари 1937 г.: „Постигнатото фактически споразумение¹⁸⁴ между „Петорката“, РП, пладненци и демократи за дружно изграждане на народни конституцион ни комитети, за дружно събиране на подписи върху всенародното искане и за еднакво отрицателно отношение към закона за общинските избори е голяма победа на българската демокрация. То е началото на гранитното единство на демократичните сили, което ще извоюва възстановяването на Конституцията и на една нова демокрация без срамната стара партизан щина.“¹⁸⁵ Партийният орган заявяваше, че „първоначалната платформа на демократическото народно единство е дадена — тя се съдържа във всена родното искане“, че тази платформа е одобрена от всички демократични партии и сега „остава да се изградят органите на народното единство — кон ституционните комитети“¹⁸⁶.

Едновременно с всичко това РП си даваше ясна сметка, че е нужна упо ритна работа сред народните маси, за да се извести и разясни постигнатото от самите демократични партии, да се разтълкува всенародното искане и се получат необходимите подписи под него, както и на дело да се организи ра борбата на тия, които го подпишат. Удобен повод за това можеше да станат предстоящите общински избори, които според партийния орган трябваше да минат под обединяващия народен лозунг „да се възстанови Търновската конституция“.

РП наистина разгърна активна дейност както в изграждането на кон ституционни комитети, така и в акцията за събиране на подписи под „Все народното искане“. В първите месеци на 1937 г. на страниците на партий ния орган се появиха редица съобщения за изгражданите по инициатива на членовете и организациите на партията комитети в много градове и села

¹⁸³ РП в България. . . , с. 463; ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 364, л. 1. Писмо на ЦК на РП до окръжните комитети.

¹⁸⁴ Следва да отбележим, че когато говорим за споразумението, постигнато между РП, „Петорката“ и другите нефашистки партии, в същност става дума за уговореното между техните представители и постигнатото съгласие за единни действия, без да имаме писмено споразумение. И л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 208.

¹⁸⁵ Борба докрай. — Раб. дело, бр. 4, 14 февр. 1937.

¹⁸⁶ Пак там.

на страната, като Шумен, Варна, Сливен, Ловеч, Врачанско, Фердинандско (Михайловградско), Пловдивско, Плевенско, и в много други населени места на страната. Съобщаваха се факти и за многобройни подписи, събрани под „Всенародното искане“ в резултат на усърдната работа на партийните кадри в различните краища на страната.¹⁸⁷

С всички тези свои действия, с успешното съгласуване на своята борба с исканията и практическите стъпки на „Петорката“ и нефашистките партии извън нея РП, която в същност провеждаше в този момент на дело изработената от Шестия пленум на ЦК на БКП политическа линия, показва голяма политическа зрелост и гъвкавост.

През 1936 г. в духа на препоръките на ИККИ, ЦК на БКП изработи тезиси по националния въпрос,¹⁸⁸ а РП излезе с декларация, озаглавена „РП и общонародните и общонационални искания на българския народ“¹⁸⁹. В тази декларация партията заявяваше, че във великата борба за извоюване на отнетите демократични права и свободи на народа те „не трябва да бъдат подценявани от общонародните и национални искания“. В този документ се отправяше критика към представителите на фашизма у нас, които спекулираха с националните чувства на масите, прибягвайки до „най-префинена демагогия, за да се представят в техните очи като борци за националните идеали на българския народ“. В същото време те правеха всичко възможно, за да злепоставят работническото движение и да го очернят като враг на народа.¹⁹⁰

Отхвърляйки решително тази клевета, РП заяви в своята декларация: „Ние обичаме нашата хубава земя, която фашизмът превърна в долина на страдания, глад, терор и кърви. Ние обичаме нашия свободолюбив народ, подхвърлен на грабежи, мизерия и потисничество от господстващата класа и фашизма. Войнствената противонародна политика на българския капитализъм доведе нашия народ до сегашното обедняване и разорение, като стана причина да бъдат откъснати живи части от България и поставени под чуждо робство.“¹⁹¹

РП обяви, че се бори „за обединяването на целия български народ, за неговото издигане на високо материално и културно равнище“, че тя е „решителен борец за премахване на несправедливия Ньойски договор, който накърнява националното чувство на българския народ и посяга на неговата независимост и равноправие“. Всичко това обаче ще стане „не по пътя на нови военни авантюри, както искат фашистите, а чрез мирни средства и разбирателство с другите народи“. „Осъществяването на общонародните и национални искания на българския народ е част от неговата борба за проваляне на фашизма и установяване на демократичен режим в България“, се заявяваше в Декларацията на РП.¹⁹²

В условията, когато партията водеше борба за сплотяване на демократичните сили в широк народен фронт, тази декларация изигра важна роля. Ясно изразената партийна позиция по общонародните и национални искания на българския народ бе посрещната с интерес и подкрепа от страна на всички патриотично настроени среди, намери жив отклик сред широки слоеве на българския народ.

¹⁸⁷ Раб. дело, 7 февр. 1937; 24 февр. 1937 и др.

¹⁸⁸ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 64.

¹⁸⁹ Пак там, ф. 6, оп. 1, а. е. 366, л. 1.

¹⁹⁰ Пак там.

¹⁹¹ Пак там.

¹⁹² Пак там.

Активна дейност разгърна партията и в масовите организации, които тя умело използва като легални позиции за публична дейност. Тазн дейност след Шестия пленум се осъществяваше главно в две насоки: първо, по линия на активизирането на партийната работа в масовите организации, чрез по-пълно използване силите на онези опитни другари, които членуваха отдавна в тях, но не са били достатъчно използвани и, второ, по линия на масовото навлизане на партийни членове и съчувственици в съществуващите, както и в новообразуващите се масови организации по инициатива на партията.¹⁹³

Своята дейност в тези организации партията развиваше в сътрудничество с привържениците на демократичните партии.¹⁹⁴ В резултат на това още през 1936 г. настъпи видимо оживление в дейността на различните професионални, стопански, културни, благотворителни и други масови организации, които по преценка на ЦК на БКП започнаха „да се превръщат в нов тип народни, демократични организации“¹⁹⁵.

Полезна дейност извърши партията в държавните профсъюзи, където в тясно сътрудничество „със социалдемократическите работници и другите демократични елементи“ успя да завоюва здрави позиции. Показателен пример за това беше например първوماйската демонстрация през 1936 г., която се проведе под лозунга за защита на „класовите интереси на работническата класа и борбата за свобода и демокрация“¹⁹⁶.

В София партията развиваше активна дейност в десетки масови организации — кооперации, читалища, спортни, въздържателни, благотворителни и други дружества, в различни комитети (антивоенни, благоустроителни и др.). Редица ръководства на профсъюзи и организации в столицата бяха завладяни, а читалищата „Хр. Ботев“, „Аура“ и др. — превърнати в средища на прогресивна културно-масова дейност.¹⁹⁷

В редица други градове като Пазарджик, Свиленград, Варна, Габрово, Русе, Сливен, в Ловешко, Плевенско, Бургаско, Врачанско и др. се развиваше също активна дейност в такива организации. Партията организираше събрания по политически и научни въпроси, в които отстояваше партийното гледище по тях, както и лозунгите на народния фронт.¹⁹⁸

Значителна работа разгърна партията в село на базата на единния фронт с двете основни крила на БЗНС „Врабча 1“ и „Пладне“ и другите демократични сили.¹⁹⁹ Завоювани бяха здрави позиции в редицата селскостопански и горски кооперации, в Съюза на тютюнопроизводителите, както и в правителствените селски организации — селските задруги. Партията оказва значително влияние в борбата на трудещите се в тези масови организации за защита на непосредствените им интереси.²⁰⁰

Нов момент в дейността на партията беше и това, че тя си постави задачата да следи по-отблизо и да се занимава по-непосредствено с проблемите на работническата класа в различните отрасли на производството, да орга-

¹⁹³ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 30.

¹⁹⁴ За народнофронтовското единдействие в масовите организации вж. по-подробно В. л. Бонев. За единния, народния и Отечествения фронт. С., 1971, с. 152—197.

¹⁹⁵ Пак там.

¹⁹⁶ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а. е. 82, л. 4.

¹⁹⁷ ЦПА, сп. 153, л. 10; ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 30—31.

¹⁹⁸ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 30—31.

¹⁹⁹ Пак там, ф. 148, оп. 1, а. е. 82, л. 4; Д. Т и ш е в. Единдействието между комунисти и земеделци в борбата против фашизма. С., 1967, с. 265—325; Д. П е т р о в а. БЗНС и Народният фронт (1934—1939). С., 1967, с. 196.

²⁰⁰ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а. е. 82, л. 4.

низира нейните борби, като използва всички възможни форми и в хода на тази борба, да постига изграждането на единни класови и масови профсъюзи.²⁰¹ В миналото тази задача най-често се възлагаше на Независимите работнически професионални съюзи.²⁰² Изобщо работата на партията в масовите организации изигра положителна роля в нейните усилия за реално единодействие и сътрудничество с другите демократични сили, за ограничаване влиянието и преграждане пътя на фашизма към трудещите се и техните масови легални организации.

5. ВИТОШКАТА НЕЛЕГАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ И УКРЕПВАНЕТО НА ПАРТИЙНИТЕ ПОЗИЦИИ В ДВИЖЕНИЕТО ЗА НАРОДЕН ФРОНТ ПРЕЗ 1937 И 1938 Г.

Друг съществен показател за нарасналата сила и роля на народното антифашистко движение бяха проведените през март 1937 г. общински избори и резултатите от тях. Правителството обяви за тяхното провеждане като издаде наредба-закон. Оповестени бяха както датите²⁰³ на тези избори за различните области, така и редица ограничения в изборителния закон.

Както самият факт, че се определяха различни дати за провеждане на изборите в различните области, така и внесените в изборителния закон ограничения и уговорки имаха недемократичен характер и явно говореха за опасенията на управляващите и желанието им на всяка цена да не допуснат едно по-голямо проявление на опозиционните демократични сили.

През февруари 1937 г. в специално Окръжно писмо на ЦК на РП²⁰⁴ запозна своите членове и привърженици с решението на правителството на Кьосеиванов относно изборите и изясни начина, по който трябва да се действа в тях. Одобреният от царя на 15 януари 1937 г. нов изборителен закон не даваше право да бъдат избирани всички ненавършили 30 години, тези, които не притежаваха недвижими имоти в общината, всички, които имаха неизплатени към държавата и общината данъци, глоби и такси и др. Определяше се по-висок образователен ценз, ограничени бяха изборителните права на работниците, които нямаха постоянно местожителство поради безработица. Не се даваше право да гласуват на тези, които нямаха най-малко 2 години законно местожителство в съответната община, войниците, неомъжените жени, студентките и др. Не можеха да бъдат избирани онези, които се числяха явно или тайно към забранените от закона организации и партии, всички, които имат комунистически и антифашистки убеждения, и пр.²⁰⁵ В деня на оповестяването на утвърдения от царя нов изборителен закон Конституционният комитет в гр. Варна протестира с телеграма, като го нарече „противоконституционен, защото отрича народните правдини на народа“. Тази протестна телеграма бе подписана от представители на всички демократични сили, между които бе и представителят на партията Аврам Гачев.²⁰⁶

²⁰¹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 503, л. 32.

²⁰² Пак там.

²⁰³ На 7 март — за Плевенска и Старозагорска област, на 14 март — за Пловдивска и Шуменска, на 21 март — за Бургаска и Врачанска и на 28 март — за Софийска област. РП в България. . . , с. 475.

²⁰⁴ Окръжно на ЦК на РП за общинските избори, февр. 1937 г. — РП в България. . . , с. 475, 477.

²⁰⁵ РП в България. . . , с. 475; ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 383, л. 1. Окръжно на ЦК на РП относно изборите за общински съветници, май 1937 г.

²⁰⁶ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 374, л. 1.

В специално Писмо-апел от 18 януари 1937 г. от името на РП бе изразена подкрепа на инициативата на варненския конституционен комитет. Партията апелира към всички свои последователи да последват примера на варненци, за „да бъдат отрупани министерствата с протестни телеграми, писма-изложения, делегации“, а цялата страна да бъде осеяна с народни конституционни комитети.²⁰⁷

ЦК на РП съобщи на всички свои организации и групи за постигнатото между РП, „Петорката“, БЗНС „Пладне“ и Демократическата партия съгласие за единно действие в предстоящите избори с общ лозунг „Възстановяване на Търновската конституция“. ЦК апелира към всичките си членове и съчувственици „да разберат правилно голямото политическо значение на тия избори като първи опит на фашизма чрез избори да се опре на народа“, както и голямото политическо значение на единната народофронтowska акция на демократичните сили за укрепване на постигнатото между тях споразумение.²⁰⁸

Дадени бяха и много други конкретни указания за начина на действие в зависимост от обстановката в съответния район, но главното, което можеше да се разбере, беше това, че заедно действащите осем партии (РП, „Петорката“, БЗНС „Пладне“, Демократическата партия) се бяха споразумели да не издигат кандидатски листи, а да гласуват с лозунга „Възстановяване на Търновската конституция“.

Според някои сведения ЦК на РП е бил на мнение в тези избори антифашистките партии да излязат с общи листи, докато останалите партии са предпочитали да бойкотираят изборите. Но в интерес на единството ЦК на РП е отстъпил. Не е била приета и тактиката на бойкот. В резултат на направения компромис от двете страни силите на РП и другите нефашистки партии са постигнали съгласие на основата на единна тактика: гласуване с лозунги или бели бюлетини.²⁰⁹ В Окръжното писмо на ЦК на РП от февруари 1937 г. не се съобщаваше нищо за тези предварителни становища на РП и другите партии, а само за уговорената вече единна тактика да се гласува с лозунга „Възстановяване на Търновската конституция“.

Въпреки постигнатото съгласие за общи действия с РП другите партии от „Осморката“²¹⁰ проявиха преди провеждането на общинските избори склонност към сепаративни действия. Те изпращаха самостоятелно протестни писма и изложения по повод избирателния закон, проведоха дори преговори с Ал. Цанков за приемането на партията му за общо участие с тези, които бяха се вече споразумели за обща борба против установения в страната режим. Това срещна решителното противодействие на РП, която изрази протеста си срещу проявената готовност от страна на някои партии да преговарят с Цанков.²¹¹ Опитите да се присъедини Ал. Цанков към обединението на демократическите сили претърпяха провал, тъй като те срещнаха съпротивата и на БЗНС „Пладне“ и „Врабча 1“, както и на много от изградените вече конституционни комитети в страната.²¹²

Организациите на РП и БКП разгърнаха активна предизборна дейност в духа на възприетата тактика. Те отпечатваха и разпространяваха ек-

²⁰⁷ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 374, л. 1.

²⁰⁸ РП в България. . . , с. 476.

²⁰⁹ И л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 208—209.

²¹⁰ Имаме пред вид осемте партии, постигнали съгласие за общи действия: Работническата партия, „Петорката“, явяваща се като обединение на представители от пет партии, БЗНС „Пладне“ и Демократическата партия.

²¹¹ И л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 210—211.

²¹² Пак там; Д. П е т р о в а. Цит. съч., с. 68, 69.

земпляри от лозунга, с който трябваше да се гласува, разясняваха смисъла на общата тактика, уговорена с другите нефашистки партии.²¹³

Проявената за първи път такава съгласуваност и единодействие между РП и всички други демократични политически сили в страната, създаването на широко народно движение против монархо-фашистката диктатура в навечерието на тези избори беше един голям успех на антифашистките сили в България. Това, както и ярко изразеното отрицателно отношение на народа към избирателния закон не можаха да не смутят управляващата върхушка. Ето защо колкото повече приближаваха изборите, толкова повече се засилваше фашисткия терор над демократичните сили.

Провеждането на самите избори и резултатите показаха, че въпреки реакционните постановления на избирателния закон и въпреки големите фалшификации монархо-фашистката диктатура не можа да попречи на народната воля за решителна борба против диктатурата. Според официалните сведения с лозунги са гласували 363 902 души.²¹⁴ Тази цифра не отразяваше действителния брой гласове, дадени против фашизма за възстановяване на демократичния конституционен режим. В специален позив след изборите РП разкри редица случаи на фалшифициране на изборните резултати, като например в Плевенска област, Фердинандска (Михайловградска) околия, в Пловдив, София и др.²¹⁵

В своя позив от април 1937 г. по повод провеждането на общинските избори РП основателно отбеляза: „Хора на демокрацията! За пръв път в общинските избори антифашистките партии предварително се уговориха и дружно участваха в борбата против фашистката реакция. А това е факт от огромно политическо значение. Привържениците на демократическите сили по места си подадоха ръка и в огъня на борбата се взаимно опознаха и сближиха. Общинските избори бяха първият по-значителен успех на изграждащият се народен фронт у нас.“²¹⁶

Но като даде такава висока оценка на осъщественото народофронтовско единодействие в тези избори, РП правилно обърна внимание, че изборните резултати „крят големи поуки за всички привърженици на демокрацията без разлика на партийна принадлежност“. Главното, на което тя обърна внимание, беше това, че са били налице условия за много по-голям успех на демократическите сили и възможности да се нанесе по-голям удар на фашистката реакция. „И ако това не стана, то се дължи на липсата на достатъчно крепко единство на демократическите сили и недостатъчната дейност на антифашистките партии“ — писа РП. Отрицателно отражение в това отношение дадоха колебанията на някои от водачите на другите партии, които въпреки предварителната уговорка не направиха достатъчно за организирането на самата изборна борба. Поради това на практика изборната борба в най-голяма степен бе изнесена от кадрите на РП.²¹⁷

Към всичко това обаче следва да добавим, че БКП и РП, проявявайки необходимата политическа гъвкавост в името на единството на демократичните сили в тези избори, допуснаха слабост, като надцениха опасността от терора на монархо-фашистката власт в случай, че се участва с кандидатски листи. РП пред възможността да се изолира от другите партии, ако на-

²¹³ С т. К о л е в. Цит. съч., с. 154—157.

²¹⁴ Позив на РП за резултатите от общинските избори, апр. 1937 г. — РП в България. . . , с. 482.

²¹⁵ Пак там, с. 481—482.

²¹⁶ Пак там, с. 482—483.

²¹⁷ Пак там, с. 483.

стоява да се възприеме нейната първоначална позиция по този въпрос (участие с кандидатски листи), отстъпи в името на единството за гласуване само с лозунг за възстановяване на конституцията. Това съдейства за демонстриране силата на народното антифашистко единство, но не даде възможност на партията и другите демократични сили да завоюват позиции в общините и да ги използват в името на целите, които си поставяха.

В анализа, който РП направи за участието в изборите и получените от тях резултати, тя не обърна внимание на тази страна на въпроса, но в някои други преценки, които БКП извърши, това бе окачествено като грешка.²¹⁸

Гласовете, дадени с лозунга на споразумелите се, демократически партии, представляваха около 30% от общия брой на гласувалите. Това даде основание на монархо-фашистката власт да затръбни, че народът решително се изказал в полза на правителството.²¹⁹ В действителност новите общински съветници бяха избрани с гласовете на по-малката част от общия брой на избирателите в страната. Повече от един милион избиратели не взеха участие в тези избори, а имаше и голям брой недействителни бюлетини. От всичко 1700 избирателни района в 841 не се проведеха избори. А мнозинството от тях бяха с народнофронтовско влияние.²²⁰

За получаването на тези резултати имаше както обективни, така и субективни причини. Терорът, реакционните изменения в избирателния закон, фалшификациите по време на изборите и др. бяха твърде съществени препятствия пред силите на демокрацията. От друга страна, единството на демократичните сили не беше на достатъчно високо равнище и това се проявяваше както в колебанията и нежеланието на някои водачи на другите партии да се ангажират докрай с БКП и РП, така и в недостатъчната последователност, с която те провеждаха възприетата обща линия.²²¹ РП и БКП от своя страна, въпреки че се извиха като най-активна и последователна антифашистка политическа сила, в този момент все още не бяха завършили своето организационно преустройство. Това също даде отражение, като не им позволи да използват всички възможности, с които разполагаха.²²²

Всичко това трябва да се отчита, когато се преценява въпросното събитие, но безспорно беше едно, че антифашистките сили в България надживяха за първи път редица предубеждения и в името на борбата против фашистката диктатура демонстрираха успешно своите възможности да защитят демокрацията. Този успех се дължеше в значителна степен на правилната политическа линия, която провеждаше БКП чрез РП, на огромната практическа дейност, които партийните кадри и съмишленици развиваха за сплотяването на народните антифашистки сили.

* * *

По-нататъшните усилия на РП да разширява и укрепва народнофронтовското сътрудничество намериха непосредствен израз в нейната борба за сплотяване на народните и антифашистки сили след общинските избори и

²¹⁸ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а. е. 80, л. 47—49. Доклад на Ст. Димитров. . .

²¹⁹ РП в България. . . , с. 481.

²²⁰ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 383, л. 1. Окръжно писмо на ЦК на РП относно изборите за общински съветници, май 1937 г.

²²¹ Така например на редица места БЗНС издигаше свои кандидатури и гласуваше за тях. Д. Петрова. Цит. съч., с. 74—75. Същото правеха и други партии.

²²² Г. Радев. Борбата на БКП за народен фронт по време на общинските избори през март 1937 г. — Изв. ИИБКП, т. 12, 1964, с. 182—186.

особено в навечерието и по време на парламентарните избори през март 1938 г. За това съдействаха и конкретните мерки, които ЦК на БКП взе за подобряване на партийната работа сред работническата класа и другите трудещи се, положителната оценка, която даде за постиженията на партията в практическото осъществяване на линията, начертана от Шестия пленум на ЦК, критичното отношение към допуснатите слабости от БКП и РП и др. Извършен беше критичен поглед на постиженията и слабостите след Шестия пленум, който премина под формата на една вътрешнопартийна акция.²²³

Конкретно за РП от особено важно значение беше проведената от нея национална Витошка конференция на 20—21 юни 1937 г. Тази конференция изигра положителна роля както за правилното практическо осъществяване на политическата линия след Шестия пленум на ЦК на БКП, така и за осмислянето на организационното състояние и развитието на РП.

На конференцията бяха изнесени доклади от Раденко Видински — по организационните и политически въпроси и от Боян Българанов — за изграждането на народния фронт и борбата против фашизма. В нейната работа взеха участие делегати от София, Пловдив, Бургас, Стара Загора, Сливен, Варна, Русе, Ловеч и Кюстендил.²²⁴

Това беше първата нелегална конференция на РП след преврата през май 1934 г. Тя прие няколко резолюции, в които се съдържат оценките и становищата на партията по основните, стоящи пред нея въпроси:

- 1) за положението в страната и задачите на партията;
- 2) за работата на партията в масовите организации;
- 3) за състоянието и задачите на партията.²²⁵

Витошката конференция даде оценка на политическото положение в страната, като отбеляза, че всички кабинетни промени след 19 май 1934 г. фактически водят към все по-голямо засилване на фашистката диктатура, че се „шири произволът, корупцията, най-отрицателното от старите партийни режими“, че затворите са пълни с антифашисти и „продължават да се пълнят не само от прилагането на ЗЗД, но и от наредбата-закон за разтуряне на партиите“ и пр. Конференцията даде вярна оценка на тенденцията, която характеризираше политическото развитие на страната, като отбеляза в една от своите резолюции: „Фашистката диктатура у нас днес се провежда от царя и неговата камарила, опрени на една част от офицерите му и на дружествата на запасните офицери и подофицери. От октомври м.г. царят открито тръгна по пътя на личния режим и сам се залови да провежда фашистка диктатура. Основна слабост на фашизма у нас е, че той няма маси след себе си, и затова фашистката диктатура след 19 май се мъчи чрез държавната власт да организира под краката си масова база. Събитията досега и особено изборите показаха, че усилията на фашизма не са дали резултати — народът си остава враг на фашизма.“²²⁶

Конференцията правилно отбеляза, че срещу монархо-фашистката диктатура и фашистката партия на Цанков, която „в опозиция играе ролята на резерв на фашизма“, сега са изправени демократическите сили в лицето на „Петорката“, Демократическата партия, БЗНС „Пладне“ и редица други групи и лица с демократически разбирания, които при разни случаи „заеха позиция решително против фашистката диктатура“.

²²³ С. т. Колев. Цит. съч., с. 161—165.

²²⁴ ЦПА, сп. 153, л. 15.

²²⁵ РП в България..., с. 488—500.

²²⁶ Пак там, с. 490.

За РП, чиято основна задача тогава беше „да се бори за възстановяване на демокрацията, за мира и в защита на непосредствените интереси на трудещите се маси“, за сплотяването на всички демократични сили в мощен народен фронт против фашистката диктатура, бе отбелязано, че „е най-последователният борец против фашизма“²²⁷.

Витошката конференция на РП даде заслужено положителна оценка на постигнатото дотогава в борбата за осъществяването на народнофронтовско антифашистко единодействие с другите демократични политически сили и очерта основните задачи, които стоят пред РП в тази област на нейната по-нататъшна дейност: да организира и ръководи борбите на масите в защита на техните непосредствени интереси; нейните кадри да навлизат в масовите организации и да работят за тяхното активизиране и възпитание в демократичен дух; да продължи още по-упорито работата по доизграждането и закрепването на народния фронт; да намери легални форми за проявление на народния фронт. Потвърждаваше се целесъобразността от по-нататъшното изграждане на конституционните комитети, от тяхното укрепване и активизиране. Характерен момент в случая беше изискването да се положат „всички усилия за изработването и подписването от представителите на всички демократични партии на една конкретна демократическа платформа, която да бъде публикувана в каквато и да е форма (манифест, позив и и пр.)“²²⁸.

Конференцията изрази становището, че изпълнението на посочените задачи изисква да се изкоренят докрай всички сектантски остатъци в отношението на партийните кадри към другите демократични сили и че отношението към тях следва да се определя от обстоятелството, че „те са наши съюзници в борбата за демокрация“. А, от друга страна — да се полагат всички усилия, за да бъдат убедени водачите на демократическите сили, че в интерес „на дружната борба“ трябва да преодолеят своите колебания и нерешителност.²²⁹

Практическото осъществяване на новия политически курс на партията, действителното изграждане на народното антифашистко единство не можеше през този период да се осъществи без утвърждаване и на новия подход на партията към масовите организации на трудещите се. Установената след 19 май 1934 г. фашистка диктатура нанесе сериозен удар не само върху политическите, но и върху масовите организации, на които също бяха отнети свободата на действие, автономията и демократичните права, извоювани в течение на дългогодишни борби.

В страната имаше много такива организации — земеделските, потребителните и други кооперации, популярните банки, занаятчийските организации, Съюзът на инвалидите и пострадалите от войните, различните женски, младежки спортни, въздържателни и др. организации, читалищата, в които партията трябваше да работи. Ето защо Витошката конференция на РП обърна специално внимание на този въпрос и прие резолюция по него.²³⁰ Отношението на партията към масовите организации бе определено по следния начин: „Работническата партия трябва да се обърне с лице към тези организации, да ги вземе под защита от хунската разгромническа политика на фашизма и неотговорните диктаторски правителства. Нейните членове трябва да навлизат в тези организации и вътре като техни членове

²²⁷ РП в България. . . , с. 491.

²²⁸ Пак там.

²²⁹ Пак там, с. 491—492.

²³⁰ Резолюция на Витошката конференция на РП за работата на партията в масовите организации. — В: РП в България. . . , с. 493—497.

да поведат борба за автономия, свобода и вътрешна демокрация.“ Поставяше се задачата „час по-скоро да се ликвидира със старата сектантска тактика“ на слаба заинтересованост от масовите организации и „да се задълбочи и разшири взетиет от РП курс за сплотяване на всички демократични сили в тия организации“²³¹.

Витошката конференция на РП насочи вниманието на партийните кадри и към важната задача те „да навлизат в държавните синдикати. . . , да работят там за създаването на единна опозиция за борба срещу фашисткото ръководство и неговата политика, за защита интересите на работниците“. Особено внимание се отделяше на работата сред жените-работнички, трудовете селяни и трудовата младеж. Към организациите на РП не се създаваха специални младежки политически дружества. Но конференцията на РП прецени, че „ролята на младежите в създаването и изграждането на антифашисткото народно движение е особено важна и съществена“. Ето защо тя правилно препоръча РП всецяло да вземе присърце и да помага на младежта за нейното откъсване от влиянието на фашизма и за възпитаването ѝ в дух на антифашистка борба.²³²

РП винаги е смятала за основна своя задача защитата на непосредствените интереси и искания на трудещите се: борбата за по-високо заплащане на труда на работниците, за работа и издръжка на безработните, за по-високи цени на селскостопанските произведения и подобряване положението на трудовите селяни и пр. В трудните условия на монархо-фашистката диктатура РП продължаваше да води такава борба. От гледна точка на новите политически задачи и новата линия на сътрудничество с другите нефашистки партии Витошката конференция на РП прецени, че РП „не може и не бива да се отказва от самостоятелното организиране борбите на масите“. Но изрази становището, че при новите условия, „за да бъде успешна работата ѝ в тая област, всяка конкретна работа на масите за непосредствени икономически искания трябва по възможност да стане съвместна, обща борба на всички демократически сили на място и преди всичко на РП и БЗНС“²³³.

„По-близо до масите — се заявяваше в резолюцията на конференцията по този въпрос, — ежедневно, ежечасно с масите, между тях да дишаме, да живеем с техните нужди и настроения, смело да вземаме необходимите решения и смело да ги провеждаме на дело.“ Обръщаше се внимание, че става дума не само за масите на РП, но и за тези на БЗНС, Социалдемократическата, Демократическата и други такива партии, както и за безпартийните маси. Възможността да се постигне това конференцията свързва с успешното навлизане и работа на РП в масовите организации.²³⁴

Нелегалната Витошка конференция на РП избра и нов Централен комитет в състав: Раденко Видински — секретар, Андрей Пенев, Боян Българанов, Борис Богданов, Дона Богатинова, Иван Петров, Йордан Милев, Лазар Станев, Митьо Станев, Петко Кунин, Тачо Даскалов и Цола Драгойчева. Около един месец след конференцията новоизбраните членове на ЦК на РП бяха арестувани, а няколко дни след това — освободени.²³⁵ Това стана възможно, защото полицията очевидно се бе добрала до някаква информация²³⁶ за провеждането на тази конференция. За това говореше и

²³¹ Резолюция на Витошката конференция на РП. . . , с. 496, 497.

²³² Пак там, с. 494.

²³³ Пак там, с. 495.

²³⁴ Пак там.

²³⁵ ЦПА, сп. 153, л. 15.

²³⁶ Както съобщава Б. Богданов, съмненията за издаване решенията на конференцията паднали върху Никола Милев, който е взел участие в нейната работа като член на

фактът, че приблизително по същото време почти всички вестници публикуваха официално комунике на Дирекция на полицията за състоялата се нелегална конференция на РП.²³⁷

Независимо от мерките на полицията и опитите да се спекулира с нейната работа в печата конференцията на РП изигра определена положителна роля както в процеса на организационното преустройство на партията, така и в усилията ѝ за сплотяване на антифашистките сили.

* * *

Важна стъпка в борбата за народнофронтовско единодействие бяха и проведените през 1938 г. парламентарни избори. Със специален Указ от 5 януари бе определено тези избори да се проведат на етапи през март 1938 г. Приет беше нов избиращи закон, който предвиждаше редица реакционни изисквания, целящи ограничаването правата на трудещите се, както и възможностите за обединение на антифашистките сили.²³⁸ Ето защо той бе посрещнат критично и с неодобрение от демократичните политически среди. Неговият антидемократичен характер бе решително осъден и от партията.

Въпреки ограниченията, които внасяше този закон, правителството реши да се подсигури и чрез арестуване и интерниране на много партийни и други единоронтовски дейци и антифашисти. В навечерието на изборите бяха арестувани над 10 000 активисти на народнофронтовското движение в страната.²³⁹

Всичко това естествено затрудни предизборната дейност на партията и другите демократични сили, но не можа да попречи за обединяването на народните сили около кандидатите на демокрацията.

Следвайки утвърдената вече линия на сплотяване на антифашистките сили, РП използва и тези избори, за да задълбочи процеса на обединяване на тези сили на основата на обща платформа. В своето писмо до окръжните комитети ЦК на РП отбеляза: „На цялата организирана сила на фашизма ще трябва да се противопоставят още по-голямата и организирана сила на демократична България.“²⁴⁰ Предстоящите парламентарни избори бяха окачествени като избори „от историческо значение за България“, тъй като от развитието на борбата, от работата на партията и резултатите от нея ще зависи „по кой път ще тръгне България, по пътя на фашизма и войната или по пътя на демокрацията и мира“²⁴¹.

Във връзка с тези избори РП излезе със специална изборна платформа, която включваше голям брой демократични по своята същност политически и други искания.²⁴² Тъй като основните пунктове на тази платформа бяха отразени и в общата платформа, около която се сплотиха РП и други демократични сили²⁴³ по време на парламентарните избори, ще посочим основните политически искания, които тя включваше.

Окр. комитет на РП в София. По-късно той бе изолиран, а разследванията след 9. IX. 1944 г. показваха, че Милев фигурира в списъка на секретните сътрудници на полицията.

²³⁷ Пак там, ЦПА, сп. 153, л. 16, 17; сп. 152, л. 1.

²³⁸ Ст. Колев. Цит. съч., с. 166—167.

Г. Радев Единният пролетарски фронт (1934—1949). С., 1967, с. 238; В. Георгиев. Цит. съч., с. 317—318; И. Димитров. Цит. съч., с. 241—242.

²³⁹ Г. Радев. Цит. съч., с. 238.

²⁴⁰ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 408, л. 1. Писмо на РП до окръжните комитети за укрепване на РП като масова партия и изграждане на народен фронт, I. 1938.

²⁴¹ Пак там.

²⁴² ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 407, л. 5—7. Изборна платформа на РП за парламентарните избори 1938; РП в България. . . , с. 517—520; ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 591.

²⁴³ В. Георгиев. Цит. съч., с. 324; И. Димитров. Цит. съч., с. 246.

На първо място, отново се поставяше искането за незабавно възстановяване на Търновската конституция. Освен него настояваше се още за „свобода на словото, печата и събранията; премахване на цензурата и всички изключителни закони, както и всички наредби-закони, създадени от неотговорните правителства след 19 май 1934 г.; свобода на организация — политическа и професионална, произвеждане на законодателните избори по стария изборителен закон; пълна общинска автономия, избори за общински съветници също по стария изборителен закон; пълна политическа амнистия за всички политически деяния като предпоставка за омиротворяване на страната; разтурване на всички антидемократични организации.“²⁴⁴

Общо платформата на РП имаше седем раздела, които обхващаха широк кръг от въпроси, включително и искания за намаляване на данъчните тежести, установяване на тесни връзки с демократичните страни, демократизиране на армията, ревизия по мирен начин на несправедливите мирни договори и премахване всички ограничения на българската независимост и др.²⁴⁵

В процеса на подготовката и провеждането на парламентарните избори партията разгърна широка дейност за укрепването на народния фронт.²⁴⁶ В навечерието на самите избори РП, партията на „Петорката“, БЗНС „Пладне“ и Демократическата партия се споразумяха на основата на обща изборителна платформа.²⁴⁷ Това споразумение между РП и демократическите партии даде силен тласък за провеждането на широка предизборна дейност, за сплотяването на антифашистките сили около кандидатите на Народния фронт.²⁴⁸

Въпреки въведените ограничения, терора и фалшификациите народът не подкрепи фашизма. Чрез големия брой гласове, които даде срещу правителството, той убедително показва своята привързаност към демокрацията. Правителството не посмя да публикува точните резултати от тези избори, нещо, което не се е случвало в дотогавашната политическа история на буржоазна България.²⁴⁹

Както терорът и измененията в изборителния закон, така и някои слабости на народния фронт доведоха до известно разпиляване на народните гласове. Това позволи въпреки несъмнения успех на силите на демокрацията с малко гласове да бъдат избрани много фашистки кандидати. По този повод ЦК на РП с основание отбеляза, че правителството успя „да скърпи едно болшинство, което одобри всички беззакония от 19 май насам.“²⁵⁰

В новото Народно събрание обаче бяха избрани 63 (от общо 160) депутати от опозицията.²⁵¹ По този начин в новоизбраното Народно събрание срещу правителственото болшинство се оформи внушителна група на демо-

²⁴⁴ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 407; л. 5; РП в България. . . , с. 517.

²⁴⁵ Пак там, л. 6, 7.

²⁴⁶ С. т. К о л е в. Парламентарните избори през март 1938 г. и участието на БКП в тях. — Год. Соф. унив., идеол. кат., т. 53, 1961, с. 1—50.

²⁴⁷ Вж. за платформата по-подробно у Д. С и р к о в. Изборната платформа на народния фронт в България. — Изв. ИИБКП, т. 9, 1962, с. 380—382; В. Г е о р г и е в. Цит. съч., с. 324; И. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 246.

²⁴⁸ Н. К о с а ш к и. Възстановяване на РП и нейната роля за изграждане на антифашисткия народен фронт (1935—1939). — Трудове. . . , 1963, кн. 5, с. 132; С. т. К о л е в. Цит. съч., с. 181; И. л. Д и м и т р о в. Цит. съч., с. 246—248.

²⁴⁹ ЦПА, ф. 6, оп. 1, а. е. 405, л. 4. Позив на ЦК на РП във връзка с резултатите от изборите за народни представители през март 1938; а. е. 409, л. 1.

²⁵⁰ Пак там, а. е. 409, л. 1. Писмо на ЦК на РП за резултатите от законодателните избори през 1938 г.

²⁵¹ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 684, л. 2—3.

кратическата опозиция, която още от първите дни поведе смела борба против монархо-фашистката диктатура.

Преценявайки резултатите от парламентарните избори, ЦК на РП оцени високо този факт, като отбеляза, че „опозицията на демократическите сили в камарата е важна завоювана позиция, която трябва смело да се брани“. В тази борба партията трябваше да бъде в първите редици. Ето защо ЦК препоръча на своите организации „да се научат чрез конституционните комитети да участват най-активно в ръководството, организацията и провеждането на борбата“²⁵².

Активната борба против фашизма, творческият подход и гъвкавата политическа линия, която партията провеждаше през този период, издигнаха чувствително нейния политически престиж сред демократичните сили и широките трудещи се слоеве, създадоха предпоставки за обединяването на тези обществени сили и решителното им противопоставяне на фашизма.

В своя доклад от 2 септември 1939 г. „За политическата дейност на комунистическите партии на Балканите“ Ст. Димитров (Марек) имаше основание да отбележи, че нашата партия съдействува активно за сплотяването на широки демократични сили против реакцията и фашизма, за възстановяването на конституционните свободи, за защита на националната независимост на страната и подобряване материалното положение на народните маси.²⁵³ „В общинските избори 1937 г. и в парламентарните избори 1938 г. — писа Ст. Димитров — в парламентарната опозиция в съвместната борба в масовите организации, в редица събрания и демонстрации това демократическо единение прояви себе си като сериозен политически фактор, макар то далече още да не представляваше истински здрав народен фронт.“²⁵⁴

За българското комунистическо движение с неговите два организационни сектора може с пълно основание да се каже, че то успя да покаже по убедителен начин преодоляването на сектантската ограниченост не само на думи, но и на дело. Това беше ярък показател за значителния напредък в израстването на партията като политически фактор, за правилното ѝ отношение към проблемите на демократизацията и борбата против фашизма, без да отстъпва от своите класови позиции и крайни стратегически цели. В това отношение важно значение имаха и мерките, които с помощта на Задграничното бюро и Изпълнителния комитет на Коминтерна партията взе за завършване процеса на своето организационно преустройство.

6. СЛИВАНЕТО НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ И БКП В ЕДИННА ПАРТИЯ

Големите и отговорни задачи, които стояха пред българското комунистическо движение през този период, натрупаният опит и борбата за сплотяване на народните сили в широк демократичен народен фронт поставяха с особена острота въпроса за окончателното преодоляване на съществуващата двойственост в движението.

Въпреки успешните опити за максимално синхронизиране действията и усъвършенстване организационната структура на БКП и РП, без да се посяга на тяхната самостоятелност, от практическа гледна точка все по-очевидна ставаше необходимостта да се осъществи най-целесъобразната реорганизация — обединяването на кадрите, организациите и ръководните органи в една единна партийна система. Това щеше да даде възможност на

²⁵² ЦПА, ф. 6, оп. 1, а.е. 409, л. 1.

²⁵³ Пак там, ф. 148, оп. 1, а.е. 82, л. 5.

²⁵⁴ Пак там.

българското комунистическо движение да сплоти и използва още порационално своите сили в името на задачите, които си поставяше в този период.

Практиката показва, че при възстановяване силите на РП и БКП и преустройването на тяхната дейност на основата на новия курс на Коминтерна не е възможно да се поставя рязка граница между тях. Групите на РП и ядките на БКП взаимно се допълваха и фактически се третираха като части на една и съща партия. Ето защо в етапа, когато не само беше преодоляно в основни линии подценяването на РП, но и бяха постигнати очевидни конкретни резултати в събирането на нейните кадри, тя се изграждаше и развиваше в тясно взаимодействие с БКП, като съставна част на един общ организъм.

Това беше една реална тенденция, която наложи известни дискусии в ръководните среди на партията и Коминтерна. Но те вече се отнасяха до това, дали възстановената в основни линии РП трябва да се развива като напълно самостоятелна и дори независима от БКП или да се утвърди линията на взаимното срастване на двете партии и превръщането им в една единна партия. Практическото решаване на този принципно важен въпрос на българското комунистическо движение се налагаше не толкова от теоретическите съображения, колкото от нуждата да се намери най-правилният подход към въпроса за практическото изграждане на антифашисткия народен фронт в България.

Но както показаха дотогавашната практика и по-нататъшните стъпки в тази насока до окончателното решаване на въпроса — сливането на РП и БКП в единна партия трябваше да се изяснят още редица неща и се положат не малко усилия.

Според някои сведения още към края на 1937 г. започна да надделява схващането за обединяването на БКП и РП в единна партия под името РП и бе взето решение в този смисъл.²⁵⁵ При това положение следваше да се прекрати паралелното изграждане на две самостоятелни партии, които по същество имаха да решават едни и същи задачи.

Но очевидно това не означаваше или по-точно не трябваше да се приема като решение за механично ликвидиране на двете партии и образуване на една единствена партия на основата на БКП и РП. Смисълът на взетото тогава решение означаваше не незабавно обединяване кадрите на двете партии в единна организация, а БКП и РП да продължат съществуването си в рамките на единната партия, като приемат специфични организационни форми и изпълняват взаимно допълващи се функции.²⁵⁶

Това решение на въпроса все още не внасяше необходимата яснота. Макар и продиктувано от известни съображения, фактическото запазване на вътрешното деление на кадрите в рамките на общата партия, т.е. запазването на БКП и РП, макар и в специфични организационни форми и със специфични задачи, можеше да предизвика противоречия в тълкуването и подхода към практическото приложение на това решение. И наистина такива различия в тълкуването на неговата същност се проявиха. На практика все още не се осъществяваше изграждането на единно ръководство — БКП и РП продължаваха да съществуват паралелно, между двете централни ръководства все още се спореше по редица въпроси.

²⁵⁵ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а.е. 82, л. 12—13. Доклад на Станке Димитров за политическата дейност на комунистическите партии на Балканите, 2 ноем. 1939; Т р. А н г е л о в а. Сливането на БКП и РП. . . — Изв. ИИБКП, т. 8, 1961, с. 127.

²⁵⁶ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а.е. 82, л. 12—13.

По този повод Ст. Димитров отбеляза по-късно, че същността на реконструкцията „не беше разбрана даже от страна на ръководните другари, което доведе до това, че фактически се изграждаха пак две паралелни партии с един и същ жив материал“. Именно на тази почва според него са продължили да се проявяват и тенденции на разделяне на партийните кадри на „стари“ и „млади“, на „елит“ и „редови“ в зависимост от това, кой в коя от двете партии е включен. Сериозна пречка за ускоряване процеса на организационното преустройство бяха и полицейските преследвания, на които бяха подложени ръководните партийни кадри.²⁵⁷

През ноември 1938 г. ЗБ изпрати писмо до ЦК на БКП утвърдена от Секретариата на ИККИ директива относно реорганизацията на двете партии.²⁵⁸ Тя в основни линии отразяваше изразеното от Г. Димитров становище по този въпрос. Тук се акцентираше на някои въпроси и се даваше по-задълбочена аргументация в полза на мнението за запазване самостоятелността на двете партии и за насочване вниманието преди всичко към усъвършенстване на координацията между тях.

ЗБ препоръчва да се върви „не към ликвидиране на РП, не към сливането ѝ с КП под едно или друго название, а към координация на тяхната работа, към координация също така на организационната структура на тези два сектора на общото комунистическо движение в нашата страна...“²⁵⁹.

Препоръчването на такава линия на развитие на двете партии се обосноваваше от ЗБ с известни особености на политическите условия, в които трябваше да работят те. Според ЗБ, ако нелегалната и „с тесни организационни рамки Комунистическа партия погълне масовата, със значително по-големи възможности за масова работа Работническа партия“, това би довело преди всичко до разпиляването на голяма част от кадрите на РП, които не желаят да влязат в Комунистическата партия. Това означава да бъдат ликвидирани повечето от съществуващите местни организации, които Комунистическата партия не би могла да обхване и ръководи непосредствено. На второ място, тази стъпка би довела до това, че всяка форма на масова работа би била подведена под ударите на изключителния антикомунистически закон (ЗЗД — б.а.). „Нищо по същество не ще бъде променено — писа ЗБ, — ако КП, след като погълне РП, бъде наречена Работническа партия, а не Комунистическа партия. С това няма да излъжем властта и не ще отстраним онези препятствия, които затрудняват масовата и вербовъчната работа на КП. Всичко това ще затрудни силно работата по създаването на народния фронт и мобилизацията на масите против фашизма и войната.“²⁶⁰ И на трето място, сливането на двете партии ще доведе до силно затрудняване на борбата за легализиране на РП наравно с легализирането на другите партии, тъй като РП може да бъде подведена под ударите на изключителния антикомунистически закон. „Членовете на КП не могат да бъдат кандидати за парламентарните избори. А при сливането на РП с КП на такава забрана могат да бъдат подложени и членовете на РП.“²⁶¹

Очевидно имаше основания и логика в тези съображения на ЗБ. Такова развитие на нещата можеше да се очаква, тъй като за органите на буржоазната власт сливането на двете партии би било удобен повод за подвеждане кадрите и на РП под ударите на фашисткия Закон за защита на държавата, който дотогава преследваше само Комунистическата партия.

²⁵⁷ ЦПА, ф. 148, оп. 1, а.е. 82, л. 13.

²⁵⁸ Директива на ЗБ от 23 ноем. 1938 г., за взаимоотношенията между БКП и РП.

²⁵⁹ Пак там, с. 488.

²⁶⁰ Пак там.

²⁶¹ Пак там.

Ето защо в своята директива до ЦК на БКП ЗБ препоръча като най-целесобразна за момента посочената по-горе линия на взаимоотношения и развитие на двете партии. За да може обаче тази линия успешно да се провежда, необходимо беше да се имат пред вид някои основни положения, на които ЗБ обърна специално внимание. Кои бяха те? Ще се спрем по-подробно на тези основни положения, защото те отразяват сърцевината на утвърдената от Секретариата на ИККИ директива за характера на взаимоотношенията и насоките на развитие на БКП и РП.

На първо място, подчертана бе необходимостта от „укрепване на Комунистическата партия като здрав гръбнак на комунистическото движение“. Тя следваше да слотява в единно цяло най-съзнателните и най-активните кадри в комунистическото движение, способни със своята масова работа в редовете на РП да осигуряват на тази партия правилна политика. Своя политически авторитет Комунистическата партия трябваше да изгражда според ЗБ не чрез мероприятия от организационен характер, а на основата на правилността на своите политически становища, на убедителността на своите аргументи и пр.²⁶²

А що се отнасяше до РП, становището на ЗБ бе тя да се изгражда и развива „като истинска масова класова партия на работническата класа“, която да организира и непосредствено да ръководи политическата борба на пролетариата и останалите трудещи се.²⁶³ „Комунистите по правило влизат в РП като редовни членове — писа ЗБ, — изпълняват всички задължения към нея, подчиняват се изцяло на нейната дисциплина като примерни членове. Те с всички сили работят за организационното изграждане и развитие на РП като масова партия във всички градове и села.“²⁶⁴

Като поставяше въпроса за формирането на един актив в РП, в който комунистите се задължаваха да влязат, ЗБ отбеляза, че за провеждането на своите политически становища Комунистическата партия трябва да разчита не само на комунистите в РП, „но и на целия актив на РП, разглеждайки като органическа част от актива на Комунистическата партия“²⁶⁵.

Третият въпрос, на който ЗБ обърна внимание, беше за легализирането на РП. Нужно беше да се разбере от комунистите, „че е по-лесно да се постигне отменянето на закона, забраняващ политическите партии (в това число и РП), отколкото отменянето на изключителния антикомунистически закон. С оглед на това трябваше не само да се води енергична агитация против всички изключителни закони, но и да не се допусне да бъде предприето нещо, „което би дало повод и основание на реакцията да приравнява РП към КП, да счита РП за помощна, подчинена на КП организация, нейно „подразделение“ и пр.“²⁶⁶

Последният пункт на тази директива отразяваше в същност смисъла на препоръчваната от ЗБ линия, а именно: „С последователното и неотклонно провеждане координацията в организационното изграждане на двата сектора на комунистическото движение върху изложените по-горе основи, ще бъде подготвено и осигурено, при промяна на политическата ситуация, бързото и трайно осъществяване на организационното единство на цялото комунистическо движение у нас.“²⁶⁷

²⁶² Директива на ЗБ от 23 ноем. 1932 г., с. 488—489.

²⁶³ Пак там, с. 489.

²⁶⁴ Пак там.

²⁶⁵ Пак там.

²⁶⁶ Пак там, с. 489—490.

²⁶⁷ Пак там, с. 490.

Очевидно ЗБ не отричаше необходимостта от едно цялостно обединяване на силите на комунистическото движение в смисъл и на организационно сливане на БКП и РП, а преценяваше, че при съществуващите условия такава стъпка е още нецелесъобразна. Поради това то поставяше ударението върху усъвършенстването на координацията в дейността на двете партии при най-пълно използване специфичните за тях форми на работа.

При този подход към въпроса за преустройството на комунистическото движение у нас бе намерена и се прилагаше една оригинална форма на организационно преливане на кадрите на двете партии при формално запазване тяхната самостоятелност. Изискването за членуване на всички комунисти в редовете на РП и приравняването им по права и задължения към останалите членове на РП практически решаваше въпроса за обединяването на усилията на всички кадри на комунистическото движение. И би могло да се каже, че макар от формална гледна точка БКП и РП да не бяха още обединени в една единствена партия, те действаха като един организъм, в името на общи цели и задачи, макар и със специфични форми и средства.

Същността на този подход обаче не се разбираше от всички кадри на двете партии. Даваше се различно тълкуване и все още се спореше за характера на отношенията между БКП и РП, за конкретните задачи, които те трябваше да решават, и пр. Това пречеше за практическото решаване на редица въпроси, свързани с окончателното преустройство на комунистическото движение и успешното решаване на големите политически задачи.

Поради това в началото на април 1939 г. ЗБ сметна за необходимо да подготви нова директива, в която още по-обстойно и по-ясно да разкрие същността на извършващата се реорганизация. Тази директива под заглавие „Реорганизацията на партията“ бе приета от ЗБ в началото на април 1939 г.²⁶⁸ Заедно с други материали тя бе изпратена и разпространена в страната.

В новата директива бе посочено, че различните тълкувания и спорове в партията по същността на извършващата се реорганизация се дължат преди всичко на това, че мнозинството от партийните кадри „продължават да разглеждат КП и РП като две партии и биха желали да ги изградят като две паралелни партии“, със свои централни, окръжни и местни ръководства, организации и членове.

„Всякакви спорове и тълкувания ще станат безпредметни — писа ЗБ, — ако бъде точно разяснено и разбрано, че в същност ние строим една партия; РП и КП образуват една единна и неразделна партия — работническа по своя състав, комунистическа по своята политика, марксистко-ленинска по своята идеология с единно политическо ръководство. В тая единна партия РП и КП по силата на исторически сложили се обстоятелства днес изпълняват различни функции, те не се повтарят, а се допълват.“²⁶⁹

ЗБ подчерта, че РП представлява „организационната форма и обхваща целия членски състав на нашата единна и целокупна партия“, че вън от нея и паралелно с нея „не може да съществува друга, втора работническа, комунистическа партия в собствения смисъл на думата“. Комунистите, „сегашните членове на БКП“, можеха да участвуват в политическите борби на работническата класа само ако бяха индивидуални членове на РП и действаха под нейно ръководство. Ключът на провежданата реорганизация според ЗБ се заключаваше в разбирането и усвояването от страна на комунистите „по какъв начин те, в рамките на РП, като членове на РП ще уча-

²⁶⁸ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 493—500; Директива на ЗБ до ЦК на БКП за реорганизацията на партията. — ЦПА, ф. 3, оп. 4, а.е. 570, л. 24—31.

²⁶⁹ Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 494.

ствуват в практическите борби на пролетариата и в тяхното политическо ръководство²⁷⁰.

Един от въпросите, по които продължаваха дискусиите, беше дали РП трябва да се занимава с агитация и пропаганда и нужно ли е тя да има свой апарат и кадри за тази цел. Отговорът, който даде ЗБ, беше утвърдителен. Не можеше РП да изпълни сложните задачи, които се поставяха пред нея, ако тя бъде лишена от средствата за тяхното решаване. А „най-важните средства за масовата работа са агитацията и пропагандата“²⁷¹.

РП следваше да се превърне на дело „в основна организационна форма на пролетарската комунистическа партия у нас“, да се превърне „в организаторка и ръководителка на политическите борби на пролетариата“, да стане „главната движеща сила по изграждането на единния работнически и широк народен фронт срещу фашизма и реакцията, срещу опасността от външна агресия и в защита независимостта на страната“, да бъде „организатор и ръководител на ежедневните борби на пролетариата и масите“²⁷².

Така ЗБ виждаше ролята и задачите на РП. А как се поставяше въпросът за функциите и организационните особености на Комунистическата партия?

„Съществуването на отделна КП със строго определени функции и в съответни на тях форми е една необходимост на работническото движение при сегашните политически условия в страната“, писа ЗБ.²⁷³ А тези функции бяха — преди всичко „да разяснява и популяризира политиката на Комунистическия интернационал, политиката на Съветския съюз и успехите на социализма в СССР“. На второ място, да подготвя „възпитани в духа на марксизма-ленинизма работнически кадри и да води последователна борба на идеологическия фронт“. Трето, да обезпечава международните връзки на комунистическото движение, и, четвърто, „да организира борбата срещу шпионажа и провокаторството в работническото движение“²⁷⁴.

Тези функции Комунистическата партия можеше да изпълнява, като използва съответни организационни форми, като се организира централното ѝ ръководство и неговият апарат, като се обхванат организационно комунистите и им се възлага работа. Всичко това трябваше да става, без да се създават организации и ядки на БКП или пък паралелни окръжни и районни партийни комитети, подобни на организациите и комитетите на РП, а чрез други специфични организационни форми.²⁷⁵ В допълнителна бележка към текста на тази директива на ЗБ Г. Димитров отбелязва, че е необходимо „да се обезпечи единно ръководство на КП и РП като единна партия на българския пролетариат“²⁷⁶.

В конкретните пояснения, които ЗБ даде в друго свое писмо²⁷⁷ до ЦК, също обърна специално внимание на въпроса за единното политическо ръководство. „Единни партийни организации и единни партийни ръководства в рамките на РП — се казваше в писмото — тая директива трябва да се проведе последователно и да се тури край на всяка вредна двойственост.“²⁷⁸

²⁷⁰ Изв. ИИ БКП, т. 20, 1969, с. 494, 495.

²⁷¹ Пак там, с. 495.

²⁷² Пак там, с. 496.

²⁷³ Пак там, с. 497.

²⁷⁴ Пак там.

²⁷⁵ Пак там, с. 498.

²⁷⁶ Пак там, с. 500.

²⁷⁷ РП в България. . . , с. 564—566; Изв. ИИБКП, т. 20, 1969, с. 500—501.

²⁷⁸ Пак там.

Благодарение на дадените от ЗБ допълнителни и твърде пространни разяснения бяха изживяни различията в тълкуването на извършващите се процеси в българското комунистическо движение. Това тласна напред работата за окончателно завършване на преустройството. Към края на 1939 и началото на 1940 г. сливането на двете партии фактически завърши. Постигнатите резултати дадоха основание на ЗБ да отбележи в своята радиograma от 21 септември 1940 г., че със „създаването на единни организации, единно ръководство на партията като единствена партия на българския пролетариат“ практически приключва процесът на преустройство на двете партии.²⁷⁹ Единната политическа организация на българската работническа класа, приемайки името на РП остана секция на Коминтерна с всички, произтичащи от неговата програма и устав, права и задължения.²⁸⁰

Завършването на този сложен и до голяма степен мъчителен процес на организационно преустройство имаше голямо значение за по-нататъшното развитие на работническото и комунистическото движение в България. Трудностите около практическото осъществяване на този процес произтичаха както от бавното изкореняване остатъците от сектанството, така и от неблагоприятните политически условия след преврата от май 1934 г. От друга страна, различията в подхода към този въпрос сред ръководните партийни кадри се подхранваха до голяма степен от още неизживените предубеждения по отношение „качеството“ и възможностите на многобройните кадри на РП да бъдат равностойни партньори на кадрите на БКП в единна партия.

В същност процесът на организационно и политическо преустройство след Шестия пленум на ЦК на БКП беше не толкова въпрос на формално възприемане на новия курс на Коминтерна и просто сливане на двете партии — БКП и РП, колкото сложен вътрешнопартиен процес на съзряване и сепление на всички поколения кадри, наложен от самата логика на политическия живот, от необходимостта да се намерят най-подходящите форми и средства за борба.

Българското комунистическо движение, макар и с известни трудности и колебания, намери правилния път за организационно сплотяване на всички свои кадри. Това му осигури необходимите предимства и условия за укрепване на политическите му позиции и роля в общата борба на демократичните сили в България против фашистката опасност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След извършения на 19 май 1934 г. преврат РП в България навлезе в нов етап на развитие и дейност. По силата на издадената от новата власт Наредба-закон от 14 юни с. г. легалната дейност на РП, както и на другите партии бе забранена. Това наложи през следващите близо пет години до сливането ѝ с Комунистическата партия тя да решава наред с политическите и важни задачи от организационно естество, пред каквито дотогава не беше изправена.

Една равностотка показва, че през този етап РП даде значителен принос в борбата на революционните и демократичните сили в България против монархо-фашистката диктатура за запазване на елементарните демократични свободи. Голямата роля, която РП заедно с БКП игра в тази борба,

²⁷⁹ Изв. на ИИБКП, 1969, т. 20, с. 501.

²⁸⁰ Пак там.

стана възможна благодарение на някои важни обстоятелства — успешното възстановяване на РП след преврата и окончателното преодоляване на лявото сектанство, утвърждаването на новия политически курс на Седмия конгрес на Коминтерна в политиката и практиката на българското комунистическо движение.

От друга страна, за развитието на РП през този етап беше характерен сложният процес на нейното организационно преустройство, реорганизирането ѝ заедно с БКП в единна партия. Този процес, макар и партийно-организационен, беше тясно свързан със задачите, които партията решаваше в политическата област. Ето защо от неговото правилно насочване и развитие зависеше в голяма степен сплотяването на партийните кадри около новата политическа линия и укрепването на пролетарския авангард като фактор в борбата срещу фашизма.

Допуснатото от левосектантския ЦК на БКП погрешно решение скоро след преврата — РП да се „саморазпусне“ — беше сравнително бързо коригирано. Своевременната намеса на ЗБ на ЦК на БКП и Изпълнителния комитет на Коминтерна създаде необходимите предпоставки за осъзнаване на тази погрешна стъпка и за насочване на усилията към бързо възстановяване на РП, а заедно с това и за активното ѝ включване в решаването на главните задачи на комунистическото движение в новата обстановка.

Възстановителният процес се оказа твърде труден и противоречив, защото освен затрудненията, произтичащи от новосъздадените политически условия, се проявиха и известни различия в подхода на ръководните партийни кадри към политическото осъществяване на този процес. Тези различия се свеждаха предимно до това — доколко е целесъобразно при новите условия възстановяването на РП като самостоятелна партия и кога следва да се пристъпи към обединяването ѝ с Комунистическата. Изразеният от Ст. Димитров (Марек) схващане, че не е целесъобразно да съществуват две нелегални пролетарски партии и че нуждите на класовата борба налагат да се обединят всички партийни кадри в единна партия, не бе възприето от ЗБ на БКП.

Развитието на партийната дискусия по този въпрос показва, че в крайна сметка надделя схващането, споделяно от Г. Димитров и ЗБ, че историческият момент изисква да не се бърза с обединяването, а РП да се превърне отново в масова партия, която да се заеме с практическото осъществяване на новия политически курс. Работническата и Комунистическата партия останаха да се развиват и изграждат като самостоятелни с взаимно допълващи се функции почти до 1939 г. Но това развитие неизбежно водеше до такова съчетаване на дейностите и взаимно организационно проникване на двете партии, че по същество идеята на Марек се реализираше, макар и като по-бавен, по-продължителен процес. Към 1938—1939 г. се премина към по-решителни действия в тази насока и обединението на БКП и РП в единна партия стана свършен факт.

Съществена страна от дейността на РП след възстановяването ѝ бяха усилията на нейните кадри да осъществят на дело новия политически курс за сплотяване на антифашистките сили и изграждане на народен фронт. В това отношение БКП разчиташе много на РП, на нейните по-големи организационни позиции и възможности за работа сред широките народни слоеве и демократичните сили. Благодарение на голямата самоотверженост, политическа зрелост и гъвкавост българското революционно движение можа да направи важни крачки по пътя на утвърждаването на болшевишки подход и стил на политическа борба.

Този последен етап от развитието на РП се характеризираше с разгръщането на широка и упорита работа в различните масови организации на трудещите се — профсъюзите, кооперациите, читалищата и др., за преграждане пътя на буржоазията и фашизма към тях и спечелването им на страната на антифашистките народни сили. РП успя да завоюва и укрепи широката основа, върху която стана възможно да завърши продължителният процес на превръщане на БКП в партия от болшевишки тип.

THE WORKERS' PARTY IN BULGARIA UNDER THE CONDITIONS OF THE MONARCHIST-FASCIST POWER (1934—1939)

Georgi Naumov

(S u m m a r y)

The Workers' Party in Bulgaria existed and struggled as a legal political party from February 1927 till May 1934. During that period it consolidated, turned into a mass political organization of the workers and other toiling strata and successfully fulfilled the role of a legal manifestation of the illegal Bulgarian Communist Party. The military fascist coup d'état staged on May 19th, 1934, put an end to the legal activities of the Workers' Party. It became the reason for the left sectarian CC of the BCP take the wrong decision of dissolving the Workers' Party, the consequences of which had to be overcome at the cost of great efforts.

During the period after the coup d'état the development and activities of the Workers' Party took several basic directions. The party cadres had to firstly solve the question concerning the restoration of the Workers' Party and its consolidation as a mass political party, though already an illegal one. The solution of that question became possible due to the efforts paid and the positive results achieved in the struggle for the final surmounting of left-sectarianism and the establishment of the new Leninist course in the Bulgarian Communist movement. The reconstruction process was carried out with a great verve after the Fifth and especially after the Sixth plenum of the CC of the BCP.

Together with the recovery of its force as an independent party, the Workers' Party began to practically solve the main task which stood before the communist movement in Bulgaria — the unity of the democratic political forces in a broad people's antifascist front. It was namely the basic direction of the Workers' Party activities during that period. Through the Workers' Party the Communist Party successfully carried out the new political course outlined by the Seventh Congress of the Comintern and the Sixth Plenum of the BCP. Due to the great self-denial, political maturity and flexibility manifested by the cadres of the WP, the Bulgarian revolutionary movement could make important steps along the way of confirming the Leninist approach and style of political struggle.

The activity of the WP during that last final stage of its development is also characterized by the fully-fledged tenacious work done by the different mass organizations of the toilers — trade unions, the reading clubs, the coope-

ratives, etc. A lot was done for blocking the way of fascism to those organizations, for winning them on the side of the antifascist people's forces.

Characteristic of the WP development was also the complex process of its organizational reconstruction, its reorganization together with the BCP into a united party. Though being an organizational problem in its essence, its successful solution had a direct bearing to the tasks, having been solved by the party in the political sphere. That's why it was a topic of continuous discussions in the party. The development of that discussion proved that in the final reckoning there had to be confirmed and realized a course of uniting and consolidating the BCP and WP cadres in a united party. It gave an opportunity to the Bulgarian Communist movement to strengthen even more and to more successfully solve the problems of the antifascist struggle and the revolutionary movement in Bulgaria.